

*Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education, Science of Ukraine*

***Херсонський державний університет
Kherson State University
(м. Івано-Франківськ)***

*До 105-річчя
Херсонського державного університету*

ПІВДЕННИЙ АРХІВ SOUTH ARCHIVE

**(історичні науки)
(Historical Sciences)**

**Випуск
Issue**

— XXXIX

присвячений євроінтеграційній тематиці

**Видавничий дім
«Гельветика»
2022**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 7938, зареєстровано 29.03.2003.

Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 28.11.2022 р. № 5)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Водотика Сергій Григорович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії, археології та методики викладання Херсонський державний університет, Україна.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Черемісін Олександр Вікторович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії, археології та методики викладання Херсонський державний університет, Україна.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кузовова Наталя Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії, археології та методики викладання Херсонський державний університет, Україна.

ТЕХНІЧНИЙ СЕКРЕТАР:

Діба Людмила Миколаївна – аспірантка кафедри історії, археології та методики викладання, Херсонський державний університет, Україна.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Дрозд Роман Михайлович – доктор історичних наук, професор, Почесний професор Херсонського державного університету, професор Інституту історії, Академія Поморська в Слупську, Польща;

Робак Ігор Юрійович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет, Україна;

Рижєва Надія Олександрівна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна;

Гречко Денис Сергійович – доктор історичних наук, професор, старший науковий співробітник відділу археології раннього залізного віку, Інститут археології НАН України, Україна;

Котлярчук Андрій – доктор історичних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту сучасної історії Школи історичних та сучасних студій, Університет Седертерна (Стокгольм), Швеція;

Пархоменко Владислав Анатолійович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна;

Михайленко Галина Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, археології та методики викладання, Херсонський державний університет, Україна;

Макієнко Олексій Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Херсонський державний університет, Україна;

Батенко Ганна Вячеславівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, археології та методики викладання, Херсонський державний університет, Україна;

Бойков Олег Юрійович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, археології та методики викладання, Херсонський державний університет, Україна.

Офіційний сайт видання: <http://pahs.journal.kspu.edu>

Південний архів (історичні науки): Збірник наукових праць. Випуск XXXIX. – Івано-Франківськ : ХДУ, 2022. – 44 с.
© ХДУ, 2022

Certificate on state registration of printed mass medium, series KV No 7938, registered on 29.03.2003.

The journal is included in scientometric database Index Copernicus (the Republic of Poland)

Approved by the Decision of Academic Council of Kherson State University (protocol № 5, 28.11.2022)

EDITOR DIRECTOR:

Vodotyka Serhii Hryhorovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Department of History, Archeology and Teaching Methods, Kherson State University, Ukraine.

DEPUTY CHIEF EDITOR:

Cheremisin Oleksandr Viktorovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Department of History, Archeology and Teaching Methods, Kherson State University, Ukraine.

ASSISTANT EDITOR:

Kuzovova Natalia Mykolaivna – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of History, Archeology and Teaching Methods, Kherson State University, Ukraine.

TECHNICAL SECRETARY:

Dyba Liudmyla Mykolaivna – Postgraduate Student at the Department of History, Archeology and Teaching Methods, Kherson State University, Ukraine.

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Drozdz Roman Mykhailovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Honored Professor of Kherson State University, Professor at the Institute of History, Pomeranian Academy in Slupsk, Poland;

Robak Ihor Yuriiiovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Sciences, Kharkiv National Medical University, Ukraine;

Ryzheva Nadiia Oleksandrivna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of History, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Ukraine;

Hrechko Denys Serhiiiovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Senior Research Associate at the Department of Archeology of the Early Iron Age, Institute of Archeology of the NAS of Ukraine;

Kotliarchuk Andrii – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Research Associate at the Institute of Contemporary History of the School of Historical and Modern Studies, Södertörn University (Stockholm), Sweden;

Parkhomenko Vladyslav Anatoliiovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Department of History, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University;

Mykhailenko Halyna Mykolaivna – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of History, Archeology and Teaching Methods, Kherson State University, Ukraine;

Makiienko Oleksii Anatoliiovych – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Hotel, Restaurant and Tourism Business, Kherson State University, Ukraine;

Batenko Hanna Viacheslavivna – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of History, Archeology and Teaching Methods, Kherson State University, Ukraine;

Boikov Oleh Yuriiiovych – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of History, Archeology and Teaching Methods, Kherson State University, Ukraine.

Official website of edition: <http://pahs.journal.kspu.edu>

South Archive (Historical Sciences): Collected papers. Issue XXXIX. – Ivano-Frankivsk : Kherson State University, 2022. – 44 p.
© KSU, 2022

ЗМІСТ

Бойков О. Ю., Бойкова Є. Л. УКРАЇНСЬКИЙ ШЛЯХ ДО ЄВРОПИ В ХЕРСОНСЬКІЙ ПРЕСІ ПЕРІОДУ НІМЕЦЬКО-НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1941–1943 РР. (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «ГОЛОС ДНІПРА»)	5
Герасименко М. О. УЧАСТЬ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА В ІНІЦІАТИВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ «СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО».....	12
Свинаренко Н. О. УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ТА МУЗЕЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ УСПІШНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	19
Скрипник О. М. УЧАСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЇ КРАЇН СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА	27
Худавердієва В. А. МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	35

CONTENTS

Boikova Ye. L. THE UKRAINIAN PATH TO EUROPE IN THE KHERSON PRESS DURING THE PERIOD OF GERMAN-NAZI OCCUPATION 1941–1943 (BASED ON THE MATERIALS OF THE NEWSPAPER “VOICE OF THE DNIPRO”)	5
Herasymenko M. O. PARTICIPATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE EUROPEAN UNION INITIATIVE “EASTERN PARTNERSHIP”	12
Svynarenko N. O. UKRAINIAN HISTORICAL, ARCHITECTURAL AND MUSEUM POTENTIAL FOR SUCCESSFUL EUROPEAN CULTURAL INTEGRATION	19
Skrypnyk O. M. PARTICIPATION OF THE EUROPEAN UNION IN SETTLEMENT OF CONFLICTS ON THE TERRITORY OF THE EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES	27
Khudaverdiyeva V. A. INTERNATIONAL TOURISM AS A FACTOR OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE: HISTORY, CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS	35

УДК 94 (477) 070 "1941/1943"

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-39-1>

**УКРАЇНСЬКИЙ ШЛЯХ ДО ЄВРОПИ В ХЕРСОНСЬКІЙ ПРЕСІ
ПЕРІОДУ НІМЕЦЬКО-НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1941–1943 РР.
(НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «ГОЛОС ДНІПРА»)**

Бойков Олег Юрійович,
*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії, археології
та методики викладання
Херсонського державного університету
boykovoleh@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8528-7554*

Бойкова Євгенія Леонідівна,
*викладач кафедри загальноправових
та соціально-гуманітарних дисциплін
Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ
euheniaboikova@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9103-9055*

Метою роботи є аналіз матеріалів херсонської газети «Голос Дніпра» в період німецько-нацистської окупації, які відображали позицію діячів українського національного руху щодо напрямку європейського шляху розвитку України.

Результати дослідження. У процесі аналізу характеру діяльності херсонської української легальної преси в період гітлерівської окупації на прикладі газети «Голос Дніпра» необхідно підкреслити певні риси. Створення українського національного медіаресурсу мало на меті випередити німців у формуванні інформаційної доктрини в регіоні та забезпечити мінімальне втручання окупаційної влади в редакційну політику. Це, а також подальша доля членів редколегій не дає підстав розглядати їх інформаційну політику та діяльність як колабораційну.

Оскільки редакційна політика формувалася під впливом представників херсонського проводу Організації українських націоналістів, які були вихідцями із західноукраїнських регіонів та мешканцями Херсонщини, що постраждали від радянської репресивної машини, характер газетних публікацій відзначався досить однозначним ставленням до комуністичного режиму. Розгляд ними перспективи формування європейської моделі у процесі національного державотворення відбувався, з одного боку, під значним впливом німецького образу нової Європи, а з іншого – згідно з не досить позитивним для українців досвідом відносин із провідними демократичними країнами Заходу першої чверті ХХ ст.

Висновки. Аналіз друкованого матеріалу на сторінках «Голосу Дніпра» дає змогу стверджувати, що, незважаючи на шалений тиск німецької адміністрації стосовно чітко визначеного характеру інформаційного наповнення та офіційного забарвлення, представники українських редакцій головною метою мали поширення саме національної ідеї держави, близької концептуально до державних моделей європейського гатунку.

Таким чином, спрямованість української національної державницької концепції на західний шлях розвитку та отримання Україною гідного місця в європейській системі відносин чітко простежується в публікаціях херсонського «Голосу Дніпра».

Ключові слова: місцева преса, «Голос Дніпра», Організація українських націоналістів, Херсон.

**THE UKRAINIAN PATH TO EUROPE IN THE KHERSON PRESS
DURING THE PERIOD OF GERMAN-NAZI OCCUPATION 1941–1943
(BASED ON THE MATERIALS OF THE NEWSPAPER “VOICE OF THE DNIPRO”)**

Boikov Oleh Yuriyovich,
*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of History,
Archaeology and Teaching Methods
Kherson State University
boykovoleh@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8528-7554*

Boikova Yevgenia Leonidivna,
*Teacher at the Department of General Law and Social
and Humanitarian Disciplines
Kherson Faculty
of Odesa State University of Internal Affairs
euheniaboikova@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9103-9055*

The **purpose of the work** is to analyze the materials of the Kherson newspaper “Holos Dnipro” (“Voice of the Dnipro”) during the German-Nazi occupation, which reflected the position of the figures of the Ukrainian national movement regarding the direction of the European path of Ukraine’s development.

Research results. In the process of analyzing the nature of the activities of Kherson’s Ukrainian legal press during the period of Hitler’s occupation, it is necessary to emphasize certain features on the example of the newspaper “Voice of the Dnipro”. The creation of the Ukrainian national media resource was aimed at getting ahead of the Germans in the formation of the information doctrine in the region and ensuring minimal intervention of the occupation authorities in the editorial policy. This, as well as the subsequent fate of the members of the editorial board, does not give grounds to consider their information policy and activity as collaborative.

Since the editorial policy was formed under the influence of the representatives of the Kherson branch of the Organization of Ukrainian Nationalists, who were natives of the western Ukrainian regions and residents of the Kherson region, which suffered from the Soviet repressive machine, the nature of newspaper publications was characterized by a fairly unambiguous attitude to the communist regime. Their consideration of the prospects for the formation of the European model in the process of national state-building took place, on the one hand, under the significant influence of the German image of the new Europe, and on the other hand, according to the not quite positive for Ukrainians experience of relations with the leading democratic countries of the West in the first quarter of the 20th century.

Conclusions. The analysis of the printed material on the pages of “Voice of the Dnipro” makes it possible to assert that, despite the intense pressure of the German administration regarding the clearly defined nature of the information content and official coloring, the representatives of the Ukrainian editorial offices had the main goal of spreading the national idea of the state, conceptually close to state models of the European type.

Thus, the focus of the Ukrainian national statist concept on the western path of development and Ukraine’s obtaining a worthy place in the European system of relations is clearly visible in the publications of the Kherson “Voice of the Dnipro”.

Key words: local press, “Voice of the Dnipro”, Organization of Ukrainian Nationalists, Kherson.

1. Вступ

Відмінності ціннісних орієнтацій у поглядах на сучасні процеси євроінтеграції носіїв різних соціокультурних систем найдраматичніше відбилися в російській збройній агресії проти України. Традиційно домінуючу роль у відображенні цих відмінностей, зокрема щодо методів військово-політичного протистояння, продовжують відігравати засоби масової інформації.

У безперечно кризові для всієї світової спільноти 20-ті рр. ХХІ ст. зі зміною головних критеріїв життєдіяльності активізувалися позитивні трансформації та спотворення образів інформаційного простору. Вони зумовлені, з одного боку, радикалізацією та вульгаризацією урізноманітненої політичної пропаганди, а з іншого – потребою, прагненнями та здатністю соціуму адекватно сприймати реальність сучасності.

Такі виклики глобального інформаційного середовища досить неоднозначно позначаються на рівні функціонування регіональних медіа. Нині останні віддзеркалюють і локальний, і загальний формати чергового масштабного військово-політичного конфлікту між суперечливо мотивованими західними демократіями та чітко спрямованим авторитаризмом із наростаючими ознаками нацизму.

Неоднозначність результатів впливу медіаконтенту в умовах війни має тенденцію до посилення

саме на фронтах культурних конгломератів, одним із яких варто вважати Південь України. У реаліях українсько-російського конфлікту на початку ХХІ ст. прагнення російської квазіімперської системи віднайти власні історичні та ідеологічні конструкції наштовхнулося тут на несподівану для росіян масову інформаційну протидію носіїв національної свідомості з уже усталеними уявленнями про сутність європейських демократичних політичних моделей. У цьому вбачається й питома роль місцевих медіа, більшість із яких своєю діяльністю не лише підсилювали вплив центральних засобів масової інформації, а й формували власний, «діалектний» формат українського інформаційного простору.

Водночас варто зауважити, що розуміння та прийняття сутності європейських політичних моделей українським суспільством, розділеним ідейними стереотипами на різних етапах побудови вітчизняної державності, було досить суперечливе.

Особливо неоднозначним необхідно назвати ставлення до західноєвропейського демократичного устрою після завершення національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. в Україні, коли європейські уряди досить зверхньо поставилися до українського питання, яке не вписалося у версальський формат та відлунувало союзництвом із їх головними військово-політичними супротивниками у світовій війні.

Наслідки такого ставлення відобразилися, зокрема, місцевими медіа вже в ході їх адаптування до глобального та ідеологізованого протистояння Другої світової війни між радянським і нацистським тоталітарними режимами. Істотно це проявилось на окупованих німцями українських територіях.

Дослідження історії розвитку преси, зокрема українських місцевих видань у різних регіонах України, за німецької окупації періоду Другої світової війни мають як узагальнюючий характер, так і детальні ґрунтовні напрацювання щодо конкретних місцевих видань. Вагоме значення для бачення загальної картини розвитку легальної преси мають доробки Бориса Чернякова, Костянтина Курилишина, Оксани Салати (Черняков, 2006; Курилишин, 2007; Салата, 2020). Досить детальний і ґрунтовний аналіз україномовної легальної преси періоду окупації здійснено Надією Якобчук (Якобчук, 2020). Важливі наукові доробки щодо участі у створенні активістами підпілля Організації українських націоналістів херсонської легальної преси 1941–1944 рр. здійснені Юрієм Щуром (Щур, 2018; Щур, 2021).

Тож дослідження різних аспектів функціонування місцевої преси періоду Другої світової війни дає можливість не лише виокремити загальні тенденції її розвитку, а й зрозуміти, якою мірою саме регіональні медіа були спроможні в умовах військового конфлікту впливати на формування ідеологічних орієнтирів населення.

Метою роботи є аналіз матеріалів херсонської газети «Голос Дніпра» періоду німецько-нацистської окупації, які відображали позицію діячів українського національного руху щодо напрямку європейського шляху розвитку України.

2. Місцева преса півдня України періоду німецької окупації

У загальноприйнятому розумінні масмедіа вважаються не лише механізмом створення та поширення інформаційного ресурсу, а й віддзеркаленням загальної ціннісної системи самого суспільства з його життєвими реаліями, міфологемами, колективними соціокультурними рефлексіями та індивідуальними політичними суперечностями.

Носії друкованої інформації, як модератори буденності населення, а за потреби й спосіб психологічного навіювання у війні різних напрямів пропаганди, мають для колективної та індивідуальної свідомості свій рівень «шкідливості». Він залежить від ступеня розвитку громадянського суспільства, яке визначає адресність та міру відповідальності за оприлюднену офіційну інформацію. У тоталітарних системах, більш актуалізованих на середину XX ст., відповідальність засобів масової інформації перед особою диктатора та політичним істеблішментом була й залишається критично високою. Прикладом може слугувати

напівлегендарна друкарська хиба із загубленою літерою «л» у слові «Главкомандующий» у ташкентській газеті «Правда Востока». Масово тиражована, вона несла безпосередню загрозу муміфікованому образу радянського вождя з усіма його претензіями на першість у боротьбі зі спільним на той час ідеологічним ворогом.

Найбільшої та тривалої гостроти необхідність отримання достовірної офіційної інформації набуває саме у воєнний час, в умовах перебування населення під іноземною загарбницькою владою, яка через керовану місцеву пресу намагається насадити власну модель суспільно-політичного та культурного розвитку.

Функціонування місцевої преси на українських землях періоду німецько-нацистської окупації, зокрема на Півдні, на Херсонщині, може вважатися однією з найкращих історичних ілюстрацій не лише посилення ролі медіа як виразників офіційної позиції тієї чи іншої політичної сили, а й трансформації місцевої газети в інструмент глобальної інформаційної війни.

Регіональна преса в більшості випадків відразу перетворювалася на основний ресурс поширення нової (нацистської) державницької та військово-політичної системи (Черняков, 2006: 54). Нова ідеологія мала транслюватися як позитивна, на противагу і схожій за адміністративно-командною парадигмою тоталітарній радянській системі, і демократичній західній, на той час майже не рецепційованій в український політико-правовий простір. Головне призначення агітації було традиційним – боротьба з більшовизмом та єврейством (Салата, 2020: 119).

Водночас спостерігається спроба поширення українцями через новостворені друковані органи власної національної ідеї в руслі розвитку тогочасної західноєвропейської цивілізації.

Процес становлення місцевої преси на контрольованих німецько-нацистською владою територіях сучасної Херсонщини характеризувався як загальними рисами, притаманними пресі інших регіонів України, так і своєю специфікою.

Перебуваючи в заручництві не лише військової, а й ідеологічної боротьби двох основних тоталітарних політичних систем, місцеве населення намагалося визначити рівень достовірності будь-якої отриманої інформації. Звісно, робити критичний аналіз суперечливого медійного потоку в умовах виживання досить складно. Природним проявом людської свідомості за наявності перманентної соціально-психологічної кризи та прямої загрози загибелі є намагання абстрагуватися від негативної інформації. Тож не дивно, що населення отримувало і санкціоновані німецькою окупаційною владою місцеві друковані видання, і таємно поширювані радянські газети, «самвидави» підпілля зі зведеннями Радінформбюро.

Антирадянська преса в регіоні мала значні відмінності: від нацистських газет до власне національних, які намагалися мінімізувати контроль окупаційної влади. Проте майже всі газети фактично мали статус титульного друку на конкретній території, оскільки трансливали офіційні новини та матеріали про успішні військові дії німецької армії і її союзників (Якобчук 2020: 145). Таким чином, передбачалося, що вони будуть мати певний рівень статусності, а отже, будуть сприйматися самим населенням. Це визначало характер інформаційного масиву та організаційний складник видань.

У процесі розгляду формату видань варто наголосити на характерній рисі (зокрема, і для херсонських газет) – визначенні концепції їх назв.

Радянська влада застосувала безвідмовний принцип називати свої ідеологічні друковані органи «Правдами». І це був не просто пропагандистський крок, коли передбачалося, що друковане джерело апіорі мало доносити точну, об'єктивну інформацію. Необхідно враховувати й історико-правовий аспект, адже «Правдою» в Київській державі була, власне, збірка правових норм. Тож газети з такими назвами в масовій свідомості мали сприйматися не тільки як носії офіційної інформації, але й як насаджувачі правил і моделей поведінки радянської людини.

Подібну назву для маскування під звичну для сприйняття населенням (навіть із копіюванням самого шрифту) для кращого ментального сприйняття пропаганди німецького «нового порядку» та німецької армії як захисниці всієї Європи отримували й російськомовні газети. Щоправда, вони видавалися, судячи зі змісту матеріалів, скоріш для вояків Російської визвольної армії (РОА). На це вказує відсутність вартості та позначки про редколегію. У схожому словосполученні виходили й деякі українські газети, наприклад каховська «Українська правда».

За загальної підтримки нової української преси німецька окупаційна влада вимагала денационалізувати назви періодичних видань та прив'язати їх, наприклад, до географічних об'єктів (Черняков, 2006: 54). Однак навіть за таких умов українські редакції намагалися проявити національний характер газети, підкреслюючи історичний символізм топонімів і гідронімів. Крім того, назва газет, зокрема «Голос Дніпра», мала свідчити про відродження українських національних сил після століть пригноблення російською імперською владою та десятиліть тиску радянською комуністичною системою (Наша назва, 1941).

Преса на Півдні України, зокрема на Херсонщині, виходила як українською, так і російською мовами, що було зумовлене зрозумілим прагненням надавати інформацію більш широкому колу читачів за традиційною, ще радянською схемою, коли російська мова для населення була мовою

«начальства». Крім того, на Півдні проявлялася також ідея відновлення звільненої від більшовицької влади «єдиної і неподільної Росії», зокрема в містах, де залишалася певна кількість етнічних росіян – як прихильників російської монархічної ідеї, так і звичайних ворогів більшовизму. Відповідно, окреслене середовище породжувало такі видання, як, наприклад, одеська газета «Буг» чи миколаївська газета «Новая мысль».

Сприяння цьому з боку німецької окупаційної влади формувало гарне підґрунтя для посилення ідеологічної кампанії та інформаційної війни проти радянської влади, насамперед проти радянського підпілля, яке поширювало інформацію Радінформбюро. Водночас не допускалася мовна, а отже, і національна монополія (крім німецької, звісно) на подання інформації, що варто вважати реакцією на політичні вимоги українців (Черняков, 2006: 54).

Однак усе-таки прагнення українських видань Херсонщини до самостійної редакційної політики на початкових стадіях їх становлення проявлялося досить відчутно.

3. «Голос Дніпра» про українське питання в Європі

Аналіз перших випусків україномовної преси регіону, зокрема херсонського «Голосу Дніпра», дає ілюстрування сподівань українських редакторів місцевих газет не просто скористатися військовими успіхами німців у боротьбі з більшовизмом. Першочерговим завданням вважалося заповнення тимчасової пропагандистської лакуни тією візією ідеї визволення України, яка так добре викристалізувалася на західноукраїнських землях. Прагнення поширити власні політичні програми, попри спроби німців придушити націоналістичний опір, мало зрештою чи не найдраматичніші наслідки для українців – членів редакційних колегій із Херсонщини, які потрапили в нацистські концтабори, зокрема для Ю. Войтовича та Ф. Вдовиченка (Щур, 2021: 39). Можна припустити, що їх спроба не співпрацювати з окупантами, а налаштувати дещо відокремлене існування була сподіванням віднайти формат контактування з німцями в добу національно-визвольних змагань 1918 р., коли за Брест-Литовськими домовленостями саме німці виступили в ролі досить ефективних, хоч і надто специфічних союзників Української Народної Республіки та Гетьманату в боротьбі проти більшовиків (Дві політики щодо України, 1942).

Те, що редакторами або членами редколегій окремих україномовних газетних видань, як, наприклад, «Голосу Дніпра», ставали представники Організації українських націоналістів, направлені організацією із західноукраїнських регіонів, а до редколегій долучалися представники місцевої україномовної інтелігенції, може свідчити, на думку Ю. Щура, про ймовірну

підтримку ідеї відновлення національної державності, пам'ятної тут ще з буремних років національної революції. Українські газетники планували активно поширювати національно-визвольну ідею на півдні, намагалися створити власні друковані органи до встановлення німцями контролю над засобами масової інформації (Щур, 2018).

Головним завданням редакційної політики, на наше переконання, варто вважати спробу донесення до більш широкого загалу населення Півдня не лише позиції про боротьбу за незалежність, а й ідеї про приналежність українців до європейського цивілізованого світу, а не до азійсько-деспотичної комуністичної системи СРСР.

Тож першочерговим завданням друкованого матеріалу було приділення уваги історичному процесу формування зовнішньополітичних орієнтацій української національної еліти. На прикладі найбільш яскравих, героїчних сторінок з історії України характеристика цих орієнтацій отримала досить незвичну для читачів інтерпретацію, що однозначно суперечила радянській міфологемі про споконвічне прагнення українців до возз'єднання з «братнім» російським народом (Україна – посередник західної культури, 1941). Так, змалювання образів великих київських князів, українських гетьманів здійснювалося крізь призму їх прагнення збудувати власну незалежну державу як частину європейського світу (Наша назва, 1941).

З іншого боку, актуалізувалося питання щодо традиційних супротивників як українців, так і німців. Одним із таких спільних опонентів, окрім Росії, вважалася Польща. Визначення в редакційній політиці негативної оцінки історико-політичної ролі Речі Посполитої свідчило не лише про штучно політизовані та загострені історичні мотиви ворожнечі, а й про тогочасну міжнародну політичну візію (Доля Польщі, 1942). Адже ще з 1920-х рр. існування відновленої, потужної Польщі заважало одночасно зовнішньополітичним планам імперсько-пролетарського Радянського Союзу та сподіванням налаштованих на реванш радикальних правих сил Німеччини.

Формування образу ворожої «панської», «буржуазної» Польщі в радянському та німецько-нацистському інформаційному просторі кінця 30-х рр. XX ст. фактично поєднувалося з небезпечним культивуванням живої пам'яті західних українців про трагічні події «пацифікації».

Досить важливою з ідеологічних міркувань складовою частиною газетного матеріалу було висвітлення механізму сталінських репресій 1930-х рр. на прикладі змалювання масової боротьби влади проти селянства, інтелігенції, духовенства, зокрема й трагічної долі багатьох радянських воєначальників (За наказом ГПУ розстріляний генерал Блюхер, 1941). Таким чином, українські видання поруч з окупаційною

пропагандистською програмою намагалися не лише вказати на злочинний, антинародний характер комуністичного режиму, а й акцентувати на неєвропейському шляху розвитку радянської держави, коли політична система для свого подальшого існування повинна знищувати навіть власних захисників.

Негативна позиція стосовно Росії, СРСР визначалася на сторінках газети виключно як до держави-агресора. Це також вдало відповідало пропагандистській лінії німецької окупаційної влади. Адже образ російського, а згодом радянського солдата тісно трансформувався в образ жорстокого, жадібного, неосвіченого чужака-азіата, умотивованого нищити українців та українську культуру. Трагічний досвід контактів населення західних областей із російською імперською системою в 1914–1915 рр. та в 1939–1941 рр. відобразився на сторінках херсонського «Голосу Дніпра» в поєднанні з описами репресій і голодоморів підрадянської України. Наслідки перебування, які лишила по собі російсько-радянська імперська система, вражали свідомість населення з європейськими суспільно-політичними та культурними орієнтирами (Більшовизм перед судом, 1941).

Ідеологічний складник нової війни, політика великих держав, боротьба дипломатій напередодні та під час війни – усе це стало тлом для розгортання чергового раунду власної політичної гри українців, зокрема в західних регіонах, не лише в боротьбі за незалежність, а й на шляху визначення місця України на європейській арені. Тож на шпальтах друкованих видань виражається не стільки вороже, скільки неоднозначне, на нашу думку, ставлення до західних демократичних країн.

Крізь офіційні гітлерівської пропаганди, на відміну від зневажливо-негативних епітетів у бік радянського керівництва, спостерігаються досить стримані емоційні характеристики діячів та устрій західноєвропейських країн. Це можна пояснити тим, що українцями вони розглядалися не стільки як ідейні вороги, скільки як військові суперники.

Тут проглядається політично усвідомлена українська позиція стосовно європейських демократій, яка ще з 1914 р. формувалася відповідно до характеру взаємин Антанти та Росії. Ускладнилася ця позиція під час Другої світової війни, коли сформувалася вже антигітлерівська коаліція. Тож саме наслідки дії Версальсько-вашингтонської системи зрештою визначили реваншистські ідеї українців та німців (Самостійна Україна – охоронний вал Європи перед небезпекою зі Сходу, 1941).

Відповідно, відносини західних країн із СРСР цього періоду оцінювалися діями українського національного руху як несприятливі для відродження України. Саме тому Німеччина вважалася на той момент силою, яка могла подолати комуністичну деспотію та створити умови для

відродження національної державності (Найбільша боротьба у світовій історії почалася, 1941).

Усвідомлення цієї установки мало формувати почуття вдячності німецькій владі за порятунк від деспотичної влади, що, за сподіваннями нацистів, в умовах ведення Німеччиною хоча й переможної, проте тяжкої війни спонукало би місцеве населення надавати посильну допомогу в цій боротьбі. Така позиція відповідала оголошеним цілям «вимушеної» гітлерівської агресії, серед яких ідея допомоги у визволенні народу України з-під репресивної та ворожої влади більшовиків, загрози західного лібералізму і всесвітнього сіонізму виглядала найбільш популістською (Чому Німеччина мусила вести війну на Сході?, 1941). Можна побачити спробу сформулювати серед населення півдня України, принаймні на початкових етапах окупації, усвідомлення приналежності українців до світових процесів, прихильність до цивілізованого порівняно з радянською системою європейського «німецького світу», укорінити впевненість у бажанні німців досягти єдності Рейху та «визволених» від більшовицької влади українських територій (Постава українців, 1942).

4. Висновки

Отже, у процесі аналізу характеру діяльності херсонської української легальної преси в період гітлерівської окупації на прикладі газети «Голос Дніпра» варто підкреслити такі особливості.

Створення українського національного медіаресурсу мало на меті випередити німців у формуванні інформаційної доктрини в регіоні та забезпечити

мінімальне втручання окупаційної влади в редакційну політику. Це, а також подальша доля членів редколегій не дає підстав розглядати їх інформаційну політику та діяльність як колабораційну.

Оскільки редакційна політика формувалася під впливом представників херсонського проводу Організації українських націоналістів, які були вихідцями із західноукраїнських регіонів і мешканцями Херсонщини, що постраждали від радянської репресивної машини, характер публікацій відзначався досить однозначним ставленням до комуністичного режиму. Розгляд ними перспективи формування європейської моделі у процесі національного державотворення відбувався, з одного боку, під значним впливом німецького образу нової Європи, а з іншого – згідно з не досить позитивним для українців досвідом відносин із провідними демократичними країнами Заходу першої чверті XX ст.

Аналіз друкованого матеріалу на сторінках «Голосу Дніпра» дає змогу стверджувати, що, незважаючи на шалений тиск німецької адміністрації стосовно чітко визначеного характеру інформаційного наповнення та офіційного забарвлення, представники українських редакцій головною метою мали поширення саме національної ідеї держави, близької концептуально до державних моделей європейського гаутунку.

Таким чином, спрямованість української національної державницької концепції на західний шлях розвитку та отримання Україною гідного місця в європейській системі відносин чітко простежується в публікаціях херсонського «Голосу Дніпра».

Література:

1. Доля Польщі. *Голос Дніпра*. 1942. 31 травня.
2. Більшовизм перед судом. *Голос Дніпра*. 1941. 7 листопада.
3. Дві політики щодо України. *Голос Дніпра*. 1942. 26 липня.
4. За наказом ГПУ розстріляний генерал Блюхер. *Голос Дніпра*. 1941. 20–21 вересня.
5. Курилишин К. Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944 рр.): історико-бібліографічне дослідження : у 2 т. Львів, 2007. Т. 1 : А–М. 640 с. ; Т. 2 : Н–Я. 592 с.
6. Найбільша боротьба у світовій історії почалася. *Голос Дніпра*. 1941. 9 жовтня.
7. Наша назва. *Голос Дніпра*. 1941. 20–21 вересня.
8. Постава українців. *Голос Дніпра*. 1942. 26 липня.
9. Салата О. Періодичні видання в системі нацистської пропаганди на окупованих територіях України у 1941–1943 роках. *Київські історичні студії*. 2020. № 2(11). С. 116–124. URL: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2020.2.16> (дата звернення: 10.10.2022).
10. Самостійна Україна – охоронний вал Європи перед небезпекою зі Сходу. *Голос Дніпра*. 1941. 2 листопада.
11. Україна – посередник західної культури. *Голос Дніпра*. 1941. 2 грудня.
12. Черняков Б. Окупаційна преса Райхскомісаріату України: розбудова і функціонування (1941–1943 рр.). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України*. 2006. Вип. 31. С. 51–68.
13. Чому Німеччина мусила вести війну на Сході? *Голос Дніпра*. 1941. 19 листопада.
14. Щур Ю. Вчитель-націоналіст: Юліан Войтович у Херсоні (1941–1942 роки). *Південний архів (історичні науки)*. 2021. № 33. С. 36–40. URL: <http://pahs.journal.kspu.edu/index.php/pahs/article/view/8> (дата звернення: 10.10.2022).

15. Щур Ю. Оунівці в херсонському «Голосі Дніпра». *Націоналістичний портал*. 2018. 21 жовтня. URL: <https://ukrnationalism.com/history/3451-ounivtsi-v-khersonskomu-holosi-dnipra.html> (дата звернення: 10.10.2022).
16. Якобчук Н. Україномовна легальна преса періоду нацистської окупації (1941–1944 рр.): огляд фондової колекції музею. *Військово-історичний меридіан: електронний науковий фаховий журнал*. 2020. Вип. 2–3(28). С. 145–157. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/12.11.2020/pdf/VIM_28_2020-145-157.pdf (дата звернення: 10.10.2022).

References:

1. n. a. (1942). Dolia Polshchi [The fate of Poland]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, May 31 [in Ukrainian].
2. n. a. (1941). Bilshovyzm pered sudom [Bolshevism before the court]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, November 7 [in Ukrainian].
3. n. a. (1942). Dvi polityky shchodo Ukrainy [Two policies regarding Ukraine]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, July 26 [in Ukrainian].
4. n. a. (1941). Za nakazom HPU rozstrilianyi heneral Bliukher [General Blücher was shot by order of the GPU]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, September 20–21 [in Ukrainian].
5. Kurylyshyn, K. (2007). *Ukrainska lehalna presa periodu nimetskoï okupatsii (1939–1944 rr.): istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia [The Ukrainian legal press during the period of German occupation (1939–1944): historical and bibliographic study]*, in 2 vols. Lviv, vol. 1: A–M, 640 p.; vol. 2: N–Ya, 592 p. [in Ukrainian].
6. n. a. (1941). Naibilsha borotba u svitovii istorii pochalasia [The greatest struggle in world history has begun]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, October 9 [in Ukrainian].
7. n. a. (1941). Nasha nazva [Our name]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, September 20–21 [in Ukrainian].
8. n. a. (1942). Postava ukraintsiiv [Posture of Ukrainians]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, July 26 [in Ukrainian].
9. Salata, O. (2020). Periodychni vydannia v systemi natsystskoi propahandy na okupovanykh terytoriakh Ukrainy u 1941–1943 rokakh [Periodicals in the system of Nazi propaganda in occupied territories of Ukraine in 1941–1943s]. *Kyivski istorychni studii – Kyiv Historical Studies*, no. 2(11), pp. 116–124. Retrieved from: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2020.2.16> [in Ukrainian].
10. n. a. (1941). Samostiina Ukraina – okhoronnyi val Yevropy pered nebezpekoïu zi Skhodu [Independent Ukraine is Europe's bulwark against danger from the East]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, November 2 [in Ukrainian].
11. n. a. (1941). Ukraina – poserednyk zakhidnoi kultury [Ukraine is a mediator of Western culture]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, December 2 [in Ukrainian].
12. Cherniakov, B. (2006). Okupatsiina presa Raikhskomisariatu Ukrainy: rozbudova i funktsionuvannia (1941–1943 rr.) [The occupation press of the Reich Commissariat of Ukraine: development and functioning (1941–1943)]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific notes of Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*, iss. 31, pp. 51–68 [in Ukrainian].
13. n. a. (1941). Chomu Nimechchyna musyla vesty viinu na Skhodi? [Why did Germany have to wage war in the East?]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, November 19 [in Ukrainian].
14. Shchur, Yu. (2021). Vchytel-natsionalist: Yulian Voitovych u Khersoni (1941–1942 roky) [The nationalist teacher: Yulian Wojtowych in Kherson (1941–1942)]. *Pivdennyi arkhiv (istorychni nauky) – South Archive (Historical Sciences)*, no. 33, pp. 36–40. Retrieved from: <http://pahs.journal.kspu.edu/index.php/pahs/article/view/8> [in Ukrainian].
15. Shchur, Yu. (2018). Ounivtsi v khersonskomu “Holosi Dnipra” [Ouniv residents in the Kherson “Voice of the Dnipro”]. *Natsionalistychnyi portal – Nationalist portal*, October 21. Retrieved from: <https://ukrnationalism.com/history/3451-ounivtsi-v-khersonskomu-holosi-dnipra.html> [in Ukrainian].
16. Yakobchuk, N. (2020). Ukrainomovna lehalna presa periodu natsystskoi okupatsii (1941–1944 rr.): ohliad fondovoi kolektsii muzeiu [Ukrainian-language legal press during the Nazi occupation (1941–1944): review of found collection of museum]. *Viiskovo-istorychnyi merydian: elektronnyi naukovyi fakhovyi zhurnal – Military-Historical Meridian: electronic scientific journal*, iss. 2–3(28), pp. 145–157. Retrieved from: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/12.11.2020/pdf/VIM_28_2020-145-157.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022
The article was received 12 October 2022

УЧАСТЬ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА В ІНІЦІАТИВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ «СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО»

Герасименко Максим Олександрович,
аспірант

Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

maxreader@ukr.net

orcid.org/0000-0002-3823-756X

У статті проаналізовано євроінтеграцію Республіки Молдова, зокрема співробітництво з Європейським Союзом у межах програми «Східне партнерство». Простежено динаміку зовнішньополітичних орієнтирів через двосторонні договори, підписані в період із 2009 р. по 2020 рр. Охарактеризовано ключові проблеми, які виникали у процесі співпраці. Окремо проаналізовано всі здобутки країни, які впливають на її теперішні економічні й соціальні можливості. Розглянуто позиції тематичних платформ у межах економічної співпраці Молдови та Європейського Союзу, зокрема в межах Східного партнерства. **Метою статті** є аналіз співробітництва Республіки Молдова з ініціативою Європейського Союзу «Східне партнерство». Основне завдання статті полягає у висвітленні стану співробітництва Республіки Молдова та Європейського Союзу в межах Східного партнерства.

Методи дослідження. Під час дослідження було використано метод аналізу, за допомогою якого висвітлено співробітництво Республіки Молдова та Європейського Союзу в ініціативі «Східне партнерство». У процесі дослідження стану двосторонньої співпраці Молдови та Європейського Союзу було використано індуктивний і дедуктивний методи. Для визначення структури співпраці на двосторонньому та регіональному рівнях використано методи синтезу й узагальнення.

Результати. Встановлено, що в межах Східного партнерства Республіка Молдова пройшла довгий і тернистий шлях. Країна бере участь у низці розроблених Європейським Союзом програм, які дають змогу стежити за успіхами виконання поставлених перед державою завдань і всіляко надавати допомогу в разі потреби. Така співпраця проходить у двосторонньому форматі й на регіональному рівні. За 10 років такої співпраці Молдова суттєво просунулася в напрямі Європейського Союзу, у найближчому десятилітті їх співпраця стане ще тіснішою.

Висновки. У ході дослідження з'ясовано, що відносини між Європейським Союзом та Республікою Молдова в межах ініціативи «Східне партнерство» є глибокими й багатограними. Країна бере участь у багатьох угодах і програмах Європейського Союзу. Обидві сторони поглиблюють відносини в межах Угоди про асоціацію. Сторони співпрацюють у контексті Договору про поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі. Суттєву підтримку в межах Східного партнерства країни-члени надають Республіці Молдова в секторі безпеки та EUBAM (Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні).

Європейський Союз зацікавлений співпрацювати з Молдовою, адже він прагне мати надійних сусідів на своїх східних кордонах, що забезпечить йому власну безпеку та подальше процвітання. Європейський Союз прагне вдосконалити демократію, забезпечення верховенства закону та дотримання прав людини в Республіці Молдова, а також сприяти підвищенню ІТ-безпеки та боротьбі з ІТ-злочинністю, посилювати заходи із запобігання стихійним лихам.

Ключові слова: Європейський парламент, Східне партнерство, Європейський Союз, Республіка Молдова, багатостороннє та двостороннє співробітництво, Угода про асоціацію.

PARTICIPATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE EUROPEAN UNION INITIATIVE “EASTERN PARTNERSHIP”

Herasymenko Maxym Oleksandrovych,

Postgraduate Student

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

maxreader@ukr.net

orcid.org/0000-0002-3823-756X

The article analyzes the European integration of the Republic of Moldova, in particular cooperation with the European Union within the “Eastern Partnership” program. The dynamics of foreign policy orientations through bilateral agreements signed in the period from 2009 to 2020 are traced. The key problems that arose in the process of cooperation are characterized. All achievements of the country, which affect its current economic and social opportunities, are analyzed separately. The positions of the thematic platforms within the framework of economic cooperation between Moldova

and the European Union, in particular within the framework of the Eastern Partnership, were considered. The **purpose of the article** is to analyze the cooperation of the Republic of Moldova with the initiative of the European Union “Eastern Partnership”. The main task of the article is to highlight the state of cooperation between the Republic of Moldova and the European Union within the Eastern Partnership.

Research methods. During the research, the method of analysis was used, with the help of which the cooperation between the Republic of Moldova and the European Union in the “Eastern Partnership” initiative was highlighted. In the process of researching the state of bilateral cooperation between Moldova and the European Union, inductive and deductive methods were used. Methods of synthesis and generalization were used to determine the structure of cooperation at the bilateral and regional levels.

The results. It has been established that the Republic of Moldova has come a long and thorny way within the framework of the Eastern Partnership. The country participates in a number of programs developed by the European Union, which make it possible to monitor the success of the tasks assigned to the state and to provide assistance in every way if necessary. Such cooperation takes place in a bilateral format and at the regional level. Over 10 years of such cooperation, Moldova has significantly advanced in the direction of the European Union, and in the coming decade their cooperation will become even closer.

Conclusions. In the course of the study, it was found that the relations between the European Union and the Republic of Moldova within the framework of the “Eastern Partnership” initiative are deep and multifaceted. The country participates in many agreements and programs of the European Union. Both sides are deepening relations within the framework of the Association Agreement. The parties cooperate in the context of the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement. Within the framework of the Eastern Partnership, member states provide significant support to the Republic of Moldova in the security sector and EUBAM (European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine).

The European Union is interested in cooperating with Moldova, because it seeks to have reliable neighbors on its eastern borders, which will ensure its own security and further prosperity. The European Union seeks to improve democracy, ensure the rule of law and respect for human rights in the Republic of Moldova, as well as contribute to the improvement of IT security and the fight against IT crime, strengthen measures to prevent natural disasters.

Key words: European Parliament, Eastern Partnership, European Union, Republic of Moldova, multilateral and bilateral cooperation, Association Agreement.

1. Вступ

Від часу здобуття незалежності 27 серпня 1991 р. Республіка Молдова прагне стати повноцінним членом Європейського Союзу (далі – ЄС). І нинішній 2022 р. подарував країні таку змогу. Зокрема, молдавани сподіваються, що у 2023 р. розпочнеться переговорний процес, а сам вступ відбудеться у 2030-х рр. разом з Україною. Наразі Молдова активно працює над реалізацією цього плану в межах співпраці з ЄС в ініціативі «Східне партнерство».

Східне партнерство являє собою ініціативу консолідації та посилення співпраці ЄС зі східними державами (Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією, Молдовою та Україною), є частиною Європейської політики сусідства з метою підтримки та прискорення їх поступового зближення з ЄС.

Ініціатива офіційно започаткована 7 травня 2009 р. в межах Празького саміту Східного партнерства. Вона ґрунтується на принципах спільних дій, різноманітності та обумовленості, а також на спільних цінностях, таких як демократія, правова держава, права людини, ринкова економіка, сталий розвиток і належне врядування, що є основою цього партнерства.

Східне партнерство втілюється в ширшій структурі Європейської політики сусідства, яка виникла в контексті розширення Європи у 2004 р. з метою запобігання створенню демаркаційних ліній та зближення нових східно- й південноєвропейських сусідів на політичному, економічному та ціннісному рівнях.

Метою статті є аналіз співробітництва Республіки Молдова з ініціативою ЄС «Східне партнерство». Для її досягнення у роботі необхідно було виконати такі завдання:

- висвітлити стан співробітництва Республіки Молдова та Європейського Союзу в межах Східного партнерства;

- розкрити участь держави в регіональній співпраці;

- виокремити нові пріоритети для країни.

2. Що таке Східне партнерство?

Східне партнерство є політичним інструментом ЄС, який структурує співпрацю з державами-партнерами за двостороннім (підписання й виконання угод про асоціацію, створення вільної та поглибленої зони вільної торгівлі, лібералізація візового режиму) і багатостороннім вимірами, зокрема через тематичні платформи та флагманські ініціативи. Співпраця в парламентському вимірі Східного партнерства відбувається в межах Парламентської асамблеї ЄВРОНЕСТ.

CORLEAP – це платформа, яка об’єднує країн-партнерів у межах Комітету регіонів ЄС та Форуму громадянського суспільства ЄС, що сприяє посиленню ролі громадянського суспільства в досягненні мети Східного партнерства. У 2012 р. Молдова була першою країною поза Європейським Союзом, яка організувала Форум громадянського суспільства.

Прошло більше 10 років із моменту запуску ініціативи «Східне партнерство», за цей час Республіка Молдова брала участь у різноманітних

форматах діалогу, запропонованих Європейським Союзом, при цьому іноді була ініціатором різноманітних заходів для консолідації та досягнення цілей, запропонованих у порядку денному партнерства.

Багатосторонній вимір Східного партнерства складається із чотирьох тематичних платформ:

Платформа 1 «Зміцнення інституцій та ефективне врядування»:

- реформування державного та адміністративного управління;
- верховенство права;
- безпека, CSDP (Спільна політика безпеки та оборони) та цивільний захист.

Платформа 2 «Економічний розвиток і ринкові можливості»:

- структурні реформи, зміни фінансового сектору, сільське господарство, малі й середні підприємства;
- торгівля;
- утворення цифрових ринків.

Платформа 3 «Зв'язок, енергоефективність, довкілля»:

- енергоресурси;
- транспорт;
- навколишнє середовище та зміни клімату.

Платформа 4 «Мобільність і контакти між людьми»:

- освіта, культура та молодь;
- дослідження й інновації;
- міграція, мобільність та інтегроване управління кордонами (What is the Eastern Partnership?, 2022).

3. Участь Молдови у Східному партнерстві

7 травня 2009 р. Республіка Молдова разом із п'ятьма іншими державами пострадянського простору була включена до Східного партнерства, відкритого на саміті у Празі. Тогочасний президент Республіки Молдова Володимир Воронін не був присутній на саміті, посилаючись на «політичну кризу у країні, що виникла після виборів», тому державу представляв міністр закордонних справ Андрій Стратан. У своїй промові чиновник зазначив: «Республіка Молдова є європейською державою, яка прагне стати членом Європейського Союзу, і в цьому сенсі ми докладаємо всіх зусиль для досягнення цієї мети, підтримуючи стабільний рівень співпраці з нашими партнерами, серйозно й відповідально ставимося до цього процесу та дякуємо державам – членам ЄС за постійну підтримку, яку ми відчуваємо в цьому процесі». Також міністр закордонних справ Молдови висловив свої сподівання щодо майбутньої співпраці: «Ми очікуємо активізації політичного діалогу з ЄС, підписання Угоди про асоціацію, лібералізації візового режиму та створення зони вільної торгівлі. Ці сфери будуть пріоритетними в наших відносинах, і ми запевняємо, що Молдова готова досягти цих результатів. Ми також

впевнені в підтримці ЄС у цьому плані» (Moldova la Summit-ul Parteneriatului Estic: Unde suntem, încotro ne îndreptăm, 2011).

23 липня 2012 р. у Брюсселі відбулася третя Міністерська зустріч Східного партнерства за участю міністрів закордонних справ країн – членів ЄС та країн Східного партнерства. Під час дискусій європейські чиновники відзначили Республіку Молдова як приклад успіху в межах Східного партнерства, високо оцінивши значний прогрес, досягнутий у просуванні реформ. З нагоди зустрічі під час обговорень офіційні особи розглянули поточний порядок денний відносин Молдова – ЄС та безпосередньо розвиток переговорного процесу щодо Угоди про асоціацію, а також створення зони вільної та поглибленої торгівлі.

18 квітня 2013 р. Європейський парламент схвалив укладення Угоди між ЄС та Республікою Молдова про внесення змін до Угоди про спрощення видачі віз. Угода, підписана в червні 2012 р. прем'єр-міністром Владом Філатом та єврокомісаром Сесілією Мальмстрем, була спрямована на полегшення видачі віз для громадян Молдови, які бажають подорожувати до країн Європейського Союзу. Таким чином, Республіка Молдова стала першою країною Східного партнерства, яка отримала безвізовий режим із ЄС (Consiliului UE, 2015).

27 червня 2014 р. у Брюсселі було підписано Угоду про асоціацію між Республікою Молдова, з однієї сторони, та Європейським Союзом і Європейською спільнотою з атомної енергії, з іншої. Парламент Республіки Молдова ратифікував договір 2 липня 2014 р., а Європейський парламент – 13 листопада 2014 р. Угода про асоціацію Республіки Молдова з ЄС створила нову правову базу для просування відносин між Молдовою та ЄС на новий рівень політичної асоціації та економічної інтеграції з Європейським Союзом (Ciobanu, 2018: 45).

Таким чином, Угода про асоціацію базується на інноваційному та амбітному підході, включно зі створенням комплексної та всеосяжної зони вільної торгівлі.

Саміт Східного партнерства в Ризі, який відбувся 21–22 травня 2015 р., підкреслив різницю, яка виникла між державами, що прагнуть стати членами ЄС, зокрема Республікою Молдова, Україною, Грузією, та іншими учасниками Східного партнерства: Азербайджаном, Вірменією та Білоруссю.

Саміт Східного партнерства у Брюсселі, який відбувся 24 листопада 2017 р., підкреслив важливість двосторонніх відносин між Європейським Союзом та кожною з країн Східного партнерства. На саміті було погоджено 20 постанов на 2020 р., реалізація яких наблизить Східне партнерство до громадян та їхніх потреб (What is the Eastern Partnership?, 2022).

4. Регіональне співробітництво

Важливою складовою частиною багатосторонньої дипломатії Республіки Молдова в межах Східного партнерства є регіональне співробітництво. Такий вид діяльності проявляється через розвиток політичних, охоронних і комерційно-економічних відносин та ініціатив у регіоні Центральної та Південно-Східної Європи.

Активна участь у програмах Європейського Союзу є одним із завдань процесу європейської інтеграції Республіки Молдова. Це сприяє імплементації Угоди про асоціацію як засобу посилення європейської інтеграції Республіки Молдова з використанням передової практики ЄС та сприянням контактам між людьми. Під час 7-го раунду переговорів було домовлено включити окремий розділ до Угоди про асоціацію, присвячений програмам та агентствам ЄС.

Після підписання Додаткового протоколу до Угоди про партнерство та співробітництво з Республікою Молдова 30 вересня 2010 р. було вжито послідовних заходів для розширення участі молдавських установ у програмах ЄС (Participation in EU Programs and Agencies, 2022).

Також у межах регіонального співробітництва Республіка Молдова підтримує діалог із державами-членами та секретаріатами регіональних організацій та ініціатив, забезпечує участь у зустрічах на високому рівні, на рівні міністрів, засіданнях комітетів національних координаторів або високопосадовців, засіданнях робочих груп та експертів Європейського Союзу Центральної ініціативи (ICE), Організації чорноморського економічного співробітництва (ОСЕМН), Організації за демократію та економічний розвиток (GUAM), Процесу співробітництва в Південно-Східній Європі (SEECР), Ради регіонального співробітництва (RCC) (Regional cooperation, 2022).

Ініціатива Європейського Союзу «EU4Digital» підтримує програму цифрових реформ у Республіці Молдова, пропонує низку заходів із просування ключових галузей цифрової економіки та суспільства відповідно до норм і практики ЄС, щоб забезпечити економічне зростання, створити більше робочих місць, поліпшити життя людей і допомогти бізнесу.

У межах цієї ініціативи ЄС підтримує зниження тарифів на роумінг, розвиток високошвидкісного широкопasmового зв'язку для стимулювання економіки й розширення електронних послуг, поліпшення кібербезпеки, гармонізацію цифрових структур у суспільстві в різних сферах (від логістики до охорони здоров'я), удосконалення навичок роботи із цифровими технологіями та створення робочих місць у цифровій індустрії.

EU4Digital також доповнює двосторонню підтримку Молдови Європейським Союзом у розробленні нової державної системи електронних

закупівель (ІТ-система «М-тендер») відповідно до директив ЄС щодо державних закупівель, а також підвищення кіберстійкості (Республіка Молдова. Ініціатива EU4Digital, 2022).

Республіка Молдова є першою державою Східного партнерства, яка підписала 1 липня 2014 р. угоду про участь у Рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Horizon 2020». Ця програма відкриває нові можливості для наукового й дослідницького середовища Молдови, що наближає країну до стандартів ЄС щодо економічного розвитку через інновації.

Участь Республіки Молдова у програмі «Horizon 2020» дає змогу:

- співпрацювати як рівноправний партнер у всіх дослідженнях, оголошених Horizon 2020;
- стати частиною європейської мережі вчених, бізнес-середовища та осіб, які приймають рішення, встановлюють цілі і пріоритети європейських досліджень та інновацій;
- скористатися перевагами європейської наукової думки та перевагами у вирішенні внутрішніх проблем;
- ініціювати дослідницькі проекти;
- направляти представників до керівних комітетів і робочих груп Horizon 2020 та Європейського дослідницького простору.

Співпраця з ЄС у сфері культури ознаменувалася приєднанням Республіки Молдова до програми «Креативна Європа». Угода між Республікою Молдова та Європейським Союзом була підписана 18 березня 2015 р. та набула чинності 11 травня 2015 р. У контексті участі Республіки Молдова у програмі «Креативна Європа» в Кишиневі було створено бюро «Креативна Європа», що організовує навчальні курси, семінари та консультації з питань культури.

Erasmus+ об'єднує сім програм ЄС у сферах освіти, навчання та молоді, а також уперше підтримує спорт. Як інтегрована програма Erasmus+ пропонує більше можливостей для міжгалузевої співпраці в цих сферах. У першому конкурсі заявок на нову програму Erasmus+ (запущену в березні 2014 р.) Республіка Молдова та країни Східного партнерства мали право брати участь у деяких заходах нової програми, а саме у програмі Жана Моне.

Після серії консультацій із представниками Європейської комісії та Митної служби Молдови було досягнуто домовленості про спеціальну участь у Митній програмі 2013 р.

З метою сприяння створенню зони вільної торгівлі та підвищення конкурентоспроможності підприємницького сектору 29 вересня 2014 р. у Брюсселі було підписано Угоду про участь Молдови у Програмі підтримки конкурентоспроможності підприємств малого й середнього бізнесу (COSME) – Молдова стала першою країною

Східного партнерства, яка приєдналася до програми ЄС. Відповідно до цієї угоди молдавські підприємці отримали підтримку в полегшенні доступу до європейського ринку, у просуванні бізнесу. Також було розпочато співпрацю в межах 3-ї багаторічної програми дій ЄС у сфері охорони здоров'я на 2014–2020 рр. «Здоров'я для зростання» (Participation in EU Programs and Agencies, 2022).

Реформа сектору безпеки також є важливим ключем до довгострокової стабілізації «сусідства» і як засіб створення підзвітних інституцій, і як частина заходів зміцнення миру й довіри. Молдова була першою країною, до якої Європейський Союз направив нового радника з реформування безпеки, щоб давати вказівки щодо реалізації національної стратегії безпеки, розвитку національної структури та потенціалу щодо CSDP (Спільна політика безпеки та оборони), сприяння участі Молдови в місіях та операціях.

На сході ЄС також зробив значний внесок у впровадження ІВМ, зокрема на молдавсько-українському кордоні, у тому числі шляхом продовження фінансування EUBAM (Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні). Законодавчі межі прикордонних перевірок в обох країнах узгоджено зі стандартами ЄС та найкращими практиками. Положення про прикордонний нагляд у Молдові та Україні наближені до тих, що зазначені в Шенгенському кодексі кордонів (European Commission, 2017).

Отже, регіональне співробітництво є додатковим виміром до порядку денного європейської інтеграції та лінії комплексу механізмів зовнішньої політики Республіки Молдова, воно являє собою синергію відносин і взаємодії в межах регіональних організацій та ініціатив.

5. Нові пріоритети

На саміті Східного партнерства, який відбувся у Брюсселі 24 листопада 2017 р., було сформульовано низку пріоритетів, яких має бути досягнуто до 2020 р. Так, було наголошено на таких кроках: 1) важливості врядування ефективних, відповідальних, прозорих і демократичних інституцій, які культивуватимуть довіру людей до своїх урядів; 2) здійсненні реформ державного управління та судової системи; 3) боротьбі з корупцією; 4) співпраці та підтримці ЄС у сфері реформування сектору безпеки; 5) упровадженні інтегрованого управління кордонами; 6) запобіганні організованій злочинності, торгівлі людьми та контрабанді; 7) протидії нелегальній міграції, гібридним загрозам, тероризму та насильницькому екстремізму, зокрема через міжрелігійний і міжкультурний діалог; 8) підвищенні ІТ-безпеки, боротьбі з ІТ-злочинністю; 9) посиленні заходів із запобігання стихійним лихам тощо (Eni, 2018).

На сьогодні Республіка Молдова є активним учасником Східного партнерства та повністю цінує

принцип «більше за більше». Названий принцип заснований на прагматичному підході до можливостей, які пропонуються як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях із метою просування до стратегічної мети – європейської інтеграції.

У двосторонньому вимірі Молдова досягла трьох основних цілей, поставлених у 2009 р. у Празі, зокрема: політичної асоціації, економічної інтеграції та лібералізації візового режиму (Multilateral dimension, 2022). Отже, на сучасному етапі Республіка Молдова зосереджує свої зусилля на повній імplementації Угоди про асоціацію та виконанні всіх двосторонніх і галузевих угод, підписаних із ЄС.

У 2019 р. в контексті 10-ї річниці Східного партнерства Республіка Молдова зробила свій внесок у структурований процес консультацій для обговорення майбутнього стратегічного напрямку Східного партнерства, організований Європейською комісією. Представники Міністерства закордонних справ Молдови взяли участь у низці зустрічей, присвячених цій події. У вересні того ж року відбулася публічна дискусія з паном Крістіаном Даніельссоном, Генеральним директором Європейської політики сусідства та переговорів про розширення Європейської комісії. У жовтні 2019 р. в Кишиневі відбувся Форум аналітичних центрів Східного партнерства, а також візит послів ЄС з особливих доручень у справах Східного партнерства з 18 європейських держав (What is the Eastern Partnership?, 2022).

Цікавою ініціативою, яка відображає диференційований підхід, є неофіційний позиційний документ литовської делегації в Європейській народній партії «Стратегія Тріо 2030», оприлюднений у жовтні 2019 р. Зазначена пропозиція вбачала перспективним запровадження «Процесу Тріо» щодо України, Грузії та Молдови за зразком «Берлінського процесу» (2014 р.), який сприяв наближенню країн Західних Балкан до ЄС. При цьому в документі пропонувалося, щоб ЄС сприяв підтримці трьох країн із боку дружніх держав – членів ЄС. У цьому контексті йдеться про створення Групи підтримки ЄС для Тріо із числа держав, які братимуть участь у щорічних самітах лідерів (Annual Leaders Summit). Україна, Грузія та Молдова матимуть можливість приєднатися до головних політик ЄС у сфері малого й середнього бізнесу, доступу до внутрішнього ринку, цифрового порядку денного, інвестицій, інфраструктурних проєктів тощо (Resolution by the Euronest Parliamentary Assembly on the future of the Trio Plus Strategy 2030, 2020).

5 грудня 2019 р. на засіданні Ради міністрів Організації з безпеки і співробітництва в Європі у Братиславі три країни-партнери – Республіка Молдова, Грузія та Україна – підписали Спільну заяву про майбутнє Східного партнерства. У ній

було підкреслено, що принципи диференціації, з огляду на підхід «більше за більше», є ключовими для успіху Східного партнерства за можливості кожного партнера взаємодіяти з ЄС відповідно до власних можливостей, амбіцій та інтересів. Цей принцип є гарантією функціональності, актуальності та ефективності політики для всіх країн-партнерів (Foreign Ministers of Ukraine, Georgia and Moldova are for differentiation within the framework of the Eastern Partnership, 2019).

У 2020 р. основна увага всіх залучених країн та інституцій була зосереджена на підготовці до саміту Східного партнерства. Важливою подією в цьому відношенні стала публікація Європейською комісією Спільного повідомлення «Політика Східного партнерства після 2020 р.: посилення стійкості – Східне партнерство, що забезпечує результати для всіх». Цей документ відображає бачення європейських інституцій та пропозиції щодо майбутньої співпраці в межах Східного партнерства (What is the Eastern Partnership?, 2022).

6. Висновки

Отже, Республіка Молдова бере активну участь в ініціативі ЄС «Східне партнерство». Від початку співпраці у 2009 р. було підписано чимало угод і договорів, прийнято Угоду про асоціацію, що стало поштовхом до нової ери співробітництва Молдови та Європейського Союзу. Також країна в межах партнерства бере активну участь у регіональній співпраці та укладає двосторонні домовленості з іншими країнами – кандидатами на членство в Європейському Союзі. Наразі Молдова сконцентрована на тому, щоб поглибити співпрацю у Східному партнерстві та виконати всі висунуті критерії для вступу до ЄС.

З огляду на те, що 23 червня 2022 р. Республіка Молдова, як і Україна, отримала статус країни – кандидата на вступ до ЄС, відносини країни з Європейським Союзом набувають нового змісту. Молдова переходить від політики сусідства до політики розширення ЄС, що може бути окремим предметом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Ciobanu N. Calea Republicii Moldova către Parteneriatul Estic: între realizări și eșecuri politice. *Ісморпо-ко-політичні проблеми сучасного світу*. 2018. № 37–38. С. 41–48. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/113/102> (дата звернення: 28.07.2022).
2. Eni M. Activitatea de comerț exterior a Republicii Moldova în ianuarie – februarie 2018. *Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova* : site-ul. 2018. URL: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5963&parent=0> (дата звернення: 19.08.2022).
3. Foreign Ministers of Ukraine, Georgia and Moldova are for differentiation within the framework of the Eastern Partnership (5 December 2019). *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine* : website. 2019. URL: <https://mfa.gov.ua/en/news/76418-ministri-zakordonnih-sprav-ukrajini-gruziji-ta-moldovi-vistupajuty-za-diferencijovanij-pidkhd-u-ramkah-iniciativi-jes-skhidne-partnerstvo> (дата звернення: 28.08.2022).
4. Joint report to the European Parliament, the Council, the European economic and social Committee of the regions: Report on the Implementation of the European Neighbourhood Policy Review. Brussels, 18.05.2017, JOIN (2017) 18 final / European Commission. *Eur-Lex: Access to European Union law* : official website. 2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52017JC0018> (дата звернення: 28.08.2022).
5. Moldova la Summit-ul Parteneriatului Estic: Unde suntem, încotro ne îndreptăm. *UNIMEDIA*. 2011. URL: <http://unimedia.info/stiri/doc-moldova-la-summit-ul-parteneriatului-estic-unde-suntem--incotro-ne-indreptam-39583.html> (дата звернення: 28.07.2022).
6. Multilateral dimension. *Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova* : website. URL: <https://mfa.gov.md/en/content/multilateral-dimension> (дата звернення: 16.08.2022).
7. Participation in EU Programs and Agencies. *Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova* : website. URL: <https://mfa.gov.md/en/content/participation-eu-programs-and-agencies> (дата звернення: 26.08.2022).
8. Regional cooperation. *Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova* : website. URL: <https://mfa.gov.md/en/content/regional-cooperation> (дата звернення: 19.08.2022).
9. Resolution by the Euronest Parliamentary Assembly on the future of the Trio Plus Strategy 2030: building a future of Eastern Partnership (2020/C 134/05). *Eur-Lex: Access to European Union law* : official website. 2020. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22020P0424\(05\)&id=4](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22020P0424(05)&id=4) (дата звернення: 18.08.2022).
10. Summitul Parteneriatului estic, Riga, 21–22 mai 2015 / Consiliului UE. *Site-ul oficial al Consiliului UE și al Consiliului European*. 2015. URL: <http://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/international-summit/2015/05/21-22/> (дата звернення: 15.07.2022).
11. What is the Eastern Partnership? *Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova* : website. URL: <https://mfa.gov.md/en/content/what-eastern-partnership> (дата звернення: 16.08.2022).
12. Республіка Молдова. *Ініціатива EU4Digital*. URL: <https://eufordigital.eu/uk/countries/republic-of-moldova/> (дата звернення: 28.08.2022).

References:

1. Ciobanu, N. (2018). Calea Republicii Moldova către Parteneriatul Estic: între realizări și eșecuri politice [The route of Republic of Moldova in Eastern Partnership: between achievements and political failures]. *Istoriyo-politychni problemy suchasnoho svitu – Modern Historical and Political Issues*, no. 37–38, pp. 41–48. Retrieved from: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/113/102> [in Romanian].
2. Eni, M. (2018). Activitatea de comerț exterior a Republicii Moldova în ianuarie – februarie 2018 [Foreign trade activity of the Republic of Moldova in January – February 2018]. *Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova: site-ul – National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova: website*. Retrieved from: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5963&parent=0> [in Romanian].
3. n. a. (2019). Foreign Ministers of Ukraine, Georgia and Moldova are for differentiation within the framework of the Eastern Partnership (5 December 2019). *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine: website*. Retrieved from: <https://mfa.gov.ua/en/news/76418-ministri-zakordonnih-sprav-ukrajini-gruziji-ta-moldovi-vistupajuty-za-diferencijovanij-pidkhid-u-ramkah-iniciativi-jes-skhidne-partnerstvo> [in English].
4. European Commission (2017). Joint report to the European Parliament, the Council, the European economic and social Committee of the regions: Report on the Implementation of the European Neighbourhood Policy Review. Brussels, 18.05.2017, JOIN (2017) 18 final. *Eur-Lex: Access to European Union law: official website*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52017JC0018> [in English].
5. n. a. (2011). Moldova la Summit-ul Parteneriatului Estic: Unde suntem, încotro ne îndreptăm [Moldova at the Eastern Partnership Summit: Where we are, where we are going]. *UNIMEDIA*. Retrieved from: <http://unimedia.info/stiri/doc-moldova-la-summit-ul-parteneriatului-estic-unde-suntem--incotro-ne-indreptam-39583.html> [in Romanian].
6. n. a. (2022). Multilateral dimension. *Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova: website*. Retrieved from: <https://mfa.gov.md/en/content/multilateral-dimension> [in English].
7. n. a. (2022). Participation in EU Programs and Agencies. *Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova: website*. Retrieved from: <https://mfa.gov.md/en/content/participation-eu-programs-and-agencies> [in English].
8. n. a. (2022). Regional cooperation. *Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova: website*. Retrieved from: <https://mfa.gov.md/en/content/regional-cooperation> [in English].
9. n. a. (2020). Resolution by the Euronest Parliamentary Assembly on the future of the Trio Plus Strategy 2030: building a future of Eastern Partnership (2020/C 134/05). *Eur-Lex: Access to European Union law: official website*. Retrieved from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22020P0424\(05\)&rid=4](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22020P0424(05)&rid=4) [in English].
10. Council of the European Union (2015). Summitul Parteneriatului estic, Riga, 21–22 mai 2015 [Eastern Partnership summit, Riga, 21–22 May 2015]. *Site-ul oficial al Consiliului UE și al Consiliului European – Official website of the Council of the EU and the European Council*. Retrieved from: <http://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/international-summit/2015/05/21-22/> [in Romanian].
11. n. a. (2022). What is the Eastern Partnership? *Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova: website*. Retrieved from: <https://mfa.gov.md/en/content/what-eastern-partnership> [in English].
12. n. a. (2022). Respublika Moldova [Republic of Moldova]. *Inițiativa EU4Digital – EU4Digital initiative*. Retrieved from: <https://eufordigital.eu/uk/countries/republic-of-moldova/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.09.2022
The article was received 08 September 2022

УДК 930.85:[069-720](477.8)

DOI https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-39-3

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ТА МУЗЕЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ УСПІШНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Свинаренко Наталія Олександрівна,
*кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства та мовної
підготовки іноземних громадян
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця
nvinareno2@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8972-0025*

Для найближчого майбутнього нашої України важливим напрямком міжнародного співробітництва, в першу чергу, із сусідніми державами – з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, буде культурологічний. На сьогодні цей вид співробітництва унеможливується через путінську збройну агресію на наші землі.

Метою даної роботи є характеристика історико-архітектурного та музейного потенціалу західних областей України (Львівської, Закарпатської, Тернопільської, Івано-Франківської, Волинської, Чернівецької, Рівненської) для становлення та розвитку сучасної успішної культурної євроінтеграції. Історіографічна база вказаного питання досліджувалася завдяки хронологічному методу з часу отримання незалежності України і до наших днів, а характеристика музейного та історико-архітектурного фондів найбільших міст заходу України вивчалася через описовий метод.

Результати. Щодо аналізу історіографічної бази питання, то вивчене переважно українсько-польське культурне співробітництво у різних аспектах (регіональному, освітньому, науковому, гуманітарному і т.і.). Львівська, Закарпатська, Тернопільська, Івано-Франківська, Волинська, Чернівецька, Рівненська області мають надзвичайно багатий історико-архітектурний та музейний потенціал для успішного українсько-європейського культурного співробітництва.

Висновки. Музеїв дуже багато, за змістом вони є різнопланові, і тому кожен європейський турист може знайти собі щось необхідне та корисне. Щодо історико-архітектурного потенціалу названих областей, то переважна більшість об'єктів, які представляють цінність, – це релігійні споруди, переважно діючі, для місцевих вірян (храми православної церкви, римо-католицької, греко-католицької, іудейської, вірменської та ін.). Матеріальна база для українсько-європейського культурного співробітництва є достатньою для задоволення духовних потреб як вірян різних конфесій, так і атеїстів, поціновувачів історії та культури, сприятиме пришвидшенню процесу євроінтеграції.

Ключові слова: архітектура, музейний фонд, євроінтеграція, міжнародна комунікація, культурна співпраця.

UKRAINIAN HISTORICAL, ARCHITECTURAL AND MUSEUM POTENTIAL FOR SUCCESSFUL EUROPEAN CULTURAL INTEGRATION

Svynarenko Nataliya Oleksandrivna,
*Candidate of Historical Sciences,
Assistant Professor at the Department of Ukrainian
Studies and Language Preparation of Foreign Citizens
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
nvinareno2@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8972-0025*

For the near future of our Ukraine, an important direction of international cooperation, first of all, with neighboring states – with Poland, Slovakia, Hungary, Romania, will be cultural. Today, this type of cooperation is impossible due to Putin's aggression on our lands.

The purpose of this work is to characterize the historical, architectural and museum potential of the western regions of Ukraine (Lviv, Zakarpattia, Ternopil, Ivano-Frankivsk, Volyn, Chernivtsi, Rivne) for the formation and development of modern, successful European cultural integration. The historiographical basis of the specified question was studied using the chronological method from the time of independence of Ukraine to the present day, and the characteristics of the museum and historical-architectural funds of the largest cities of western Ukraine were studied using the descriptive method.

Results. Regarding the analysis of the historiographical basis of the question, Ukrainian-Polish cultural cooperation in various aspects (regional, educational, scientific, humanitarian, etc.) was studied. Lviv, Zakarpattia, Ternopil, Ivano-Frankivsk, Volyn, Chernivtsi, and Rivne regions have extremely rich historical, architectural and museum potential for successful Ukrainian-European cultural cooperation.

Conclusions. There are a lot of museums, they are diverse in terms of content, and therefore every European tourist can find something necessary and useful. As for the historical and architectural potential of the named regions, the vast majority of objects that represent value are religious buildings, mostly active, for local believers (churches of the Orthodox Church, Roman Catholic, Greek Catholic, Jewish, Armenian, etc.). The material base for Ukrainian-European cultural cooperation is sufficient to satisfy the spiritual needs of believers of various faiths, as well as atheists, connoisseurs of history and culture, and will contribute to the acceleration of the process of European integration.

Key words: architectural, museum fund, European integration, international communication, cultural cooperation.

Вступ.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язки з важливими науковими чи практичними завданнями. Для найближчого майбутнього нашої України важливим напрямком міжнародного співробітництва (в першу чергу, із сусідніми країнами – з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією) є культурологічний. Станом на сьогодні цей вид співробітництва унеможливується в реалізації через путінську збройну агресію на наші землі.

На усій території нашої України є багато і цікавих, і видатних об'єктів культурної інфраструктури, відомих пам'ятних місць, які становлять значну історичну цінність; але ті, що знаходяться в центрі, на півдні, півночі та на сході України, через віддаленість від західного прикордоння не є предметом дослідження даної роботи, тим більше зараз, у час російсько-української війни, коли щодня гинуть люди, рушаються історичні та культурні пам'ятки, першочергові завдання перед нашою країною постають інші.

Виділення невирішеної раніше частки загальної проблеми, яким присвячується стаття. Дана проблема в певних її аспектах досліджувалася досить детально тільки у контексті українсько-польських міжнародних відносин. Про інші ж напрямки міжнародного культурного співробітництва із сусідніми країнами – зі Словаччиною, Угорщиною, Румунією – у сучасній вітчизняній історичній літературі є переважно фрагментарні відомості.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Метою* даної роботи є характеристика історико-архітектурного та музейного потенціалу західних областей України для сучасної успішної культурної євроінтеграції. Вказана мета реалізується через такі *завдання*: дослідити історіографічну та джерельну базу вказаного питання, описати стан розвитку музейної справи та історико-архітектурний потенціал у найбільших містах заходу України. У ході даного дослідження найбільше використовувався описовий *метод* (для характеристики музейного та історико-архітектурного фондів найбільших міст заходу України та ін.) та хронологічний (для дослідження історіографічної бази даного питання).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

1. Історіографія та джерельна база. Як вказувалося раніше, дане питання найбільш детально вивчене в контексті польсько-українських культурних взаємин. Досить важливим етапом у дослідженні даної проблематики є монографія Л.В. Стрільчук, де аналізуються українсько-польські міжнародні відносини через вузькорегіональний місцевий аспект, акцентуючи увагу на сторінках спільної історії сусідніх народів (Стрільчук, 2013). У кандидатській дисертації І. Богородецької розглядається культурологічна складова частина українсько-польських взаємовідносин на основі побратимства (Богородецька, 2015). Авторка переважно розглядає на прикладах конкретних українських та польських міст ці міжнародні взаємини через перейняття досвіду становлення самоврядування за польським зразком, детально описує проведені конференції, семінари, порівнює результати. Наукове дослідження О. Калакури детально аналізує певні етапи українсько-польських взаємин на політичному тлі, а звідти, відповідно, впливають економічні та культурні (Калакура, 2016). У статті Н. Свинаренко проаналізовано архітектурну спадщину Західної України, визначено цей фактор для прикордонного співробітництва, акцентовано увагу на тому, що для жителів Польщі, Угорщини, Румунії відвідати храми відомих міст нашого західного прикордоння є корисним, щоб зрозуміти становлення історії, психології та ментальності нашого українського народу, це буде досить ефективним кроком міжнародного співробітництва та помітно пришвидшить складні процеси євроінтеграції (Свинаренко, 2022). У розділі монографії цієї ж авторки проаналізовано стан сучасного польсько-українського освітнього, культурного та економічного співробітництва, виявлено, що це співробітництво відбувається через багаторічну досить плідну роботу значної кількості громадських організацій, описано ключові тенденції сьогодення освітньої та мистецької співпраці, вказано, що зараз надзвичайно популярними є програми обміну між учнями, студентами, викладачами, діяльність спільних молодіжних та волонтерських центрів, літніх дитячих

мовних таборів, проаналізовано значний обсяг проведених спільних українсько-польських заходів у культурній сфері (Свинаренко, 2022: 652).

Щодо найактуальніших аспектів українсько-словацького транскордонного єврорегіонального співробітництва, то про деякі історико-архітектурні та музейні аспекти йдеться у статті І.В. Артьомова І.В. (2014). Про відомих словацьких письменників, митців, які жили та творили свої культурні шедеври на Закарпатті, згадується у авторефераті Н.О. Кобець (2020). Схожа за основним змістом тематика прослідковується і у дисертації В.В. Альфосій В.В. (2021).

Як відомо, політичні стосунки між Україною та Угорщиною останнім часом є геть непростими. І тому проведення на території Закарпаття спільних українсько-угорських культурних заходів є реальною потребою сьогодення – бо воно сприятиме покращенню і політичної ситуації. Про це йдеться у статті М. Голоша (Голош М., 2018).

Українсько-румунські міжнародні відносини розвиваються менш інтенсивно порівняно з попередніми напрямками. Деякі вітчизняні інтернет-джерела повідомляють про Міхая Емінеску, поета, якого називають румунським Шевченком з Буковини, бо саме на тій території України народився, ріс видатний румунський літератор, про релігійні проблеми двох народів.

При написанні даної роботи також використовувалися спеціальні випуски «Про культурне співробітництво України із зарубіжними країнами за 2017 р. (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами)», підготовлені інформаційним центром з питань культури і мистецтва Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого Міністерства культури України. Завдяки цим та іншим інтернет-видаванням ми зможемо реально оцінити та порівняти частку України та інших країн світу у різних формах та напрямках міжнародній співпраці. У цих джерелах найдетальніше описані зміст та особливості проведення культурних заходів міждержавного значення.

Розвиток музейної справи. Деякі міста світу називають музеями під відкритим небом. Львів можна назвати одним із таких. Львівський історичний музей, Аптека-музей «Під чорним орлом», Державний меморіальний музей Михайла Грушевського, Природничий музей Львова, Музей скла, Арсенал Львів (любителям зброї всіх часів та держав), Музейно-культурний комплекс півної історії «Львіварня», Львівський національний музей ім. Андрея Шептицького, Музей етнографії, Музей імені Івана Франка, Музей історії релігій, Зоологічний музей, музей історії Львівської залізниці, музей УПА, музей пошти та інші музеї варто відвідати як місцевим жителям, так і гостям міста (Музеї. галереї, виставки у Львові

<https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/lw/lviv/museums/>). Враження створюється таке, що нові музеї тут відкриваються мало не щодня, широкий їх спектральний зміст і свій відвідувач є у кожного з них. Багато музеїв функціонують також і у містечках Львівщини. У м. Дрогобичі Львівської області у музеї «Дрогобиччина», зокрема, дуже цікаві експозиції відділів європейського мистецтва, галереї сакрального мистецтва (пам'ятки іконопису, роботи місцевих золотарів, різьбярів та художників), історії та природи, пам'яток дерев'яної архітектури XVI–XVIII ст.

Сусідня Івано-Франківська область представлена колекціями історико-меморіального музею Олекси Довбуша, Музею родинних професій, Музею визвольної боротьби імені Степана Бандери, Івано-Франківського краєзнавчого музею, Музею історії міста Болахів імені Романа Скворія, Музею історії давнього Галича, Музею караїмської історії та культури м.Галич, Музею народної архітектури та побуту Прикарпаття, Національного заповідника «Давній Галич» (Музеї в Івано-Франківську <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/ivano-frankivsk/museums/>). У м. Коломия, що на Івано-Франківщині, – національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Й. Кобринського, музей історії м. Коломиї, Музей «Писанка». У м. Снятин – діючі літературно-меморіальні музеї Василя Стефаника та Марка Черемшини. Сусідня Тернопільська область дуже багата історичними надбаннями, залишеними пращурами нам у спадщину. Охорона історико-архітектурних пам'яток стало наріжним каменем діяльності Національного історико-архітектурного заповідника «Замки Тернопілля» у м. Збаражі та Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника, завдання яких полягає у збереженні та реставрації пам'яток культурної спадщини та налагодженні музейної роботи. Національним заповідником «Замки Тернопілля» створений Фонд культурної спадщини «Оберіг» (Сеньківська, 2011). Інший відомий пам'ятник архітектури – костюл 1779 р. в с. Микулинці Теребовлянського району – перетворили на склад, де зберігалася кухонна сіль. Через порушення температурного режиму в інтер'єрі костюлу почалися руйнування і був пошкоджений цінний різьблений дерев'яний вівтор XVIII ст. (Сеньківська, 2011). При Кременецькому ліцеї Тернопільської обл. XX ст. було створено Музей Кременецької землі імені Вілібальда Бессера. Яскравим прикладом може бути діяльність Ф. Мончака, який почав свою активну діяльність ще у 1928 р., постійно їздячи до Чехії та Австрії. Самостійно склав карти Волині та Кременецької землі. Сам створив Музей, став його першим директором

і збирачем фондів музею. Не тільки поповнював колекцію музею, а й використовував інформаційний матеріал для навчання вихованців музею (Скакальська, та ін. 2022: 293). Залозецький краєзнавчий музей для своїх відувачів розробив спеціальну екскурсію – вздовж давнього кордону Австро-Угорської та Російської імперій. Тут зосереджені вогневі позиції австрійської армії часів Першої Світової війни – дзоти, доти, бункери. А для поціновувачів природи і красивих пейзажів Залозеччина має багато заказників і заповідних територій. Орнітологічні масиви в болотах Серету, ендемічні ліси, гірський хребетрифового останця Сарматського моря – Тавтровий кряж. Навіть оглядова екскурсія м. Залізці перетворюється в захопливу мандрівку прикордонним містом Галичини з полікультурним населенням (Скакальська та ін., 2022: 295–296).

Жителям Волинської області теж є що показати на культурному фронті примхливим європейцям. Зокрема, у Луцьку варто побачити колекції Волинського краєзнавчого музею, Луцького художнього музею, Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки, Історико-культурного заповідника «Старий Луцьк», Музею Волинської ікони, Музею історії Луцького братства, Музею технічного прогресу. На території Волинської області знаходяться Любомльський краєзнавчий музей, історичні музеї у м. Володимир-Волинський та м. Ковель, музей Лесі Українки у с. Колодяжне.

Музейний потенціал Рівненської області представлений різноплановими колекціями Рівненського обласного краєзнавчого музею, літературного музею імені Уласа Самчука, Березнівського краєзнавчого музею, Музею українського мистецтва, Бурштинового музею.

У м. Чернівці варто відвідати музей народної архітектури і побуту. Тут розташовані перенесені аутентичні садиби з різними господарськими будівлями різних частин Буковини, побудовані у різний історичний період, ремісничі майстерні, давня дерев'яна церква та дуже майстерно зроблені дерев'яні статуетки звірів. Поціновувачам літератури корисно буде побувати у літературно-меморіальних музеях, присвячених творчості видатних буковинців – Ольги Юліанівни Кобилянської та Осипа-Юрія Адальбертовича Федьковича.

Закарпатський музей народної архітектури і побуту в Ужгороді представлений експонатами типових прикладів найрозповсюдженіших видів народного прикладного мистецтва цього регіону. Живопис, графіку, скульптуру, декоративно-ужиткове мистецтво представлене надзвичайно цікавими експонатами у Закарпатському обласному художньому музеї імені Йосипа Бокшая. У Літературному музеї можна побачити матеріали про

місцевих майстрів художнього слова: Івана Ірлявського, Андрія Патруса-Карпатського, Михайла Томчанія, Юлія Бошоша-Кум'ятського, Юрія Станиця, Олександра Сливки та ін.

Охорона пам'яток архітектури. Окремим напрямом українсько-європейського культурологічного співробітництва можна назвати релігійно-духовну співпрацю. Одним з її завдань є ознайомлення європейців з кращими зразками релігійної архітектури, діючими храмами. Іншою її задачею є забезпечення відновлення на Західній Україні діяльності як Української греко-католицької церкви, так і Римо-католицької церкви (Калакура, 2016).

Особливістю загальної релігійної картини Західної України є той факт, що історично склалися так, що у відносно старих торговельних містах засновувалися і століттями мирно співіснували храми православні, католицькі, греко-католицькі, вірменські та ін. (Стрільчук, 2013). На основі цього своєрідного поєднання виникло коріння ментальності нашого народу. Сукупність цих величних костьолів (монастирів, церков, палаців, оборонних споруд та ін.) на фоні прекрасних гірських, рівнинних, лісових та інших ландшафтів варто та доцільно використати для естетичного та інтелектуального відпочинку, навчання сучасним європейцям різного віку. Це все варто грамотно презентувати, в першу чергу, туристичним фірмам сусідніх держав, яким це вигідно з географічної та цікаво з історичної точки зору.

Історико-архітектурний потенціал Львівщини можна показати на прикладі об'єктів м. Жовква: заповідник Жовківський замок, собор-усипальниця Святого Лаврентія (тут поховані числені представники найвідоміших середньовічних родів Жолкевських, Собеських, Даниловичів), монастир оборонного типу імені Святого Миколая ХХХХІІІ ст., значна кількість оборонних укріплень любителям військової історії, ринкова площа, Звіринецька та Глинська брами, костел Святого Лаврентія, Храм Серця Христового, домініканський монастир, ратуша, церква Святої Трійці, Церква Різдва Богородиці, Церква Святого Лазаря. У Львові серед храмів чисельну перевагу мають українські греко-католицькі храми, далі – православна церква України, найменше – римо-католицьких церков та протестантських. Найвідомішим є храм святого Юра, розташований на значних просторах Святоюрської гори – храм, дзвіниця, митрополичі палати – резиденція митрополитів львівських, приміщення, де колись розташовувались монастирські келії. Також у Львові розташована православна церква Успіння Пресвятої Богородиці, де знайшов прихисток першодрукар Іван Федоров, який був змушений втекти із Московії, зате у Львові зумів налагодити роботу друкарні.

Духовних святинь на заході України багато, та не всі вони є діючими храмами; нерозв'язаними залишалися проблеми з поверненням значної частини святинь пастві віруючих. Зокрема, у Львівському консульському окрузі не повернуто віруючим костьол Святої Марії Магдалини попри голодування віруючих у 2007 р.; не повернуто також віруючим костьол Матері Божої Громничної. Також, попри рішення Верховного Суду, віруючим не віддали костьол Святого Вавринця у Хирові, так само як і костел Найсвятішої діви Марії у м. Комарно (загалом 20 об'єктів на території львівського округу, які представники римо-католицької церкви вимагають повернути).

На території Волинської області гостям міста буде цікаво оглянути такі історико-архітектурні пам'ятки, як замок Любарта, В'їзну башту, башту Свидригайла, башту Владича. З релігійної архітектури – Кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці у Володимир-Волинському районі, Троїцький костел у Берестечку, дерев'яну церкву Різдва Богородиці у с. Мовники, дерев'яну Успенську церкву у с. Качин.

Історико-архітектурний потенціал Івано-Франківської області представлений такими об'єктами, як Манявський скит 1606 р. (чоловічий монастир), спорудами м. Калуша (неоготичний костел Святого Валентина 1844 р. побудови, церква Святого Архистратига Михайла, Народний дім 1907 р., церква Святого Андрея 1792 р., колишня єврейська синагога – зараз історико-краєзнавчий музей Калушини), будівлями м. Коломиї (Будинком культури XIX ст., ратушею 1877 р., церквою Святого Архангела Михайла з дзвіницею др. пол. XIX ст., будинком колишнього банку поч. XX ст., дерев'яною Благовіщенською церквою та її дзвіницею XVI ст., костьолом XIX ст., великою кількістю житлових будинків XIX – початку XX ст.), храмами Тлумачького району (церкви Воскресіння Господнього 1770 р. у с. Підвербці, дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці 1882 р. у с. Долина, церква Введення у Храм Пресвятої Богородиці 1852 р. у с. Нижнів, церква Воздвиження Чесного Хреста 1878 р. у с. Одаїв, церква Святих Кирила і Мефодія 1882 р. у селищі Обертин) та Тименницького району (монастир Успіння Матері Божої, святого Василя Великого – паломницьке місце, Духова Криниця та ін.)

Щодо історико-архітектурної спадщини Рівенської області, то тут варто відмітити споруду Острозької академії, заснованої у 1576 р. як один із перших на Україні науково-освітніх закладів. Тут діяла друкарня Івана Федорова, віддруковувалися його книги.

В Ужгороді для туристів пізнавальною буде екскурсія до Ужгородського замку, деякі елементи якого ведуть свою історію з XI ст. Також це місто має костел, побудований у 1762–1767 р у стилі

бароко. А у споруді колишнього єпископського палацу XVII ст. знаходиться зараз бібліотека, а у самій споруді університету – навчаються студенти. Замок Паланок у Мукачеві, поблизу Ужгороду, є одним із найпопулярніших туристичних місць цього прикордонного міста.

Чернівці теж надзвичайно красиве місто Західної України. Кращими зразками духовної архітектури, діючими храмами різних віросповідань, побудованими у різний час і у різних архітектурних стилях, це місто теж може по праву пишатися. Кафедральний собор Святої Параскеви вважають першим православним храмом у Чернівцях, а головним православним храмом міста є Кафедральний собор Святого Духа. Перший камінь у його фундамент був закладений ще у липні 1844 р. Римо-католицький Костел Воздвиження Святого Хреста побудований у 1787 р. ще за дорученням австрійського цісаря Йосифа II. Миколаївська ж церква є найстарішою дерев'яною церквою Чернівців, пам'яткою архітектури національного значення, побудована у 1607 році у буковинському «хатньому» стилі. Одним із найкрасивіших і найзагадковіших будинків Чернівців є костьол єзуїтів Пречистого Серця Ісуса. Витоки історії костьолу можна прослідкувати починаючи з кінця 70-х років XIX століття, коли у Чернівцях з'явилися перші місіонери єзуїтів.

У Чернівцях кожному варто побачити перлину місцевої архітектури – споруду національного університету ім. Осипа-Юрія Адальбертовича – колишня резиденція митрополитів Буковини і Далмації, заснована у 1877 р. та визнана у 2011 р. Світовою спадщиною ЮНЕСКО.

Ще у 1996 р. Україна та Польща зі спільною заявою звернулися до міжнародної організації ЮНЕСКО, щоб занести до списку Всесвітньої спадщини 16 дерев'яних церков Карпатського регіону. Таким чином, до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО потрапили Церква Святого Духа у с. Потелич на Львівщині, Церква Собору Пресвятої Богородиці у с. Матків на Львівщині, Церква Святої Трійці у м. Жовква на Львівщині, Церква Святого Духа у м. Рогатин на Івано-Франківщині, Церква святого Юра м. Дрогобич на Львівщині, церква Різдва Пресвятої Богородиці у с. Нижній Вербіж на Івано-Франківщині, Вознесенська церква у с. Ясіня на Закарпатті, Церква святого Михайла у с. Ужок на Закарпатті – Святого Дмитра у с. Вільховиця, святого Архангела Михайла – у с. Руська Кучава, Покрови та ін. (Сви-наренко, 2022: 652).

Однозначно полякам буде цікаво відвідати колишній костел єзуїтів, костел святого Антонія у Львові, Костел святого Лаврентія (Жовква); Колегіальний костел Святої Трійці (Олика); Собор святих Петра і Павла у Луцьку; костел Домініканців у Кам'янець-Подільському; Церкву Непорочного

Зачаття Пресвятої Богородиці (Лопатин); Костел Пресвятого Серця Ісуса (Кути); монастирський комплекс босих кармелітів у Бердичеві.

Ці релігійні споруди заходу України, створені талановитими майстрами минулої епохи, з урахуванням місцевої ремісничої специфіки тих давніх часів вартують того, щоб поїхати і подивитися на них. У цьому є їх історична та культурна цінність. Вони вражають своєю автентичністю, неповторною красою і гармонійними формами, вважається, що будівельники створювали ці церкви в такому місці, щоб вони підкреслювали переваги місцевих природних ландшафтів. Загалом, спеціалісти виділяють п'ять основних архітектурних стилів дерев'яних церков Закарпаття: бароко, лемківський, готичний, бойківський, гуцульський. Їхньою головною особливістю вважають те, що, попри солідний вік, всі вони є діючими храмами, а не музеями. Екскурсії такими храмами будуть цікавими для жителів різних держав, різного вікового контингенту, нашого західного прикордоння.

Для жителів сусідніх з нами держав – Польщі, Угорщини, Румунії – відвідати храми великих міст нашого західного прикордоння буде надзвичайно корисним, як людям старшого віку, так і молоді, як віруючим, так і атеїстам, щоб зрозуміти становлення до історії, психології та ментальності нашого українського народу, зацікавитися літературою, та іншими видами мистецтва, сприяти науковій та фаховій комунікації. Це буде досить ефективним кроком міжнародного співробітництва та помітно пришвидшить складні процеси євроінтеграції.

Висновки. Економічне українсько-європейське співробітництво не може бути дуже короткочасним, на відміну від культурного – коли можна на вихідні європейцям відвідати українські видатні храми та музеї, частина яких належить всесвітній спадщині ЮНЕСКО, нашого українського прикордоння, відвідати кав'ярні та ресторани нашої української кухні. Тим більше, що за роки Другої світової війни на цих територіях далеко не скрізь були запеклі бої за визволення,

тож багато давніх архітектурних пам'яток досить гарно збережені з часів Речі Посполитої, Румунії, Австро-Угорщини або вчасно були відреставровані. Нам є що показати європейцям, наша Україна має гарних фахівців, здатних достойно презентувати видатний історико-архітектурний та музейний потенціал західних областей нашої держави. Тут відсутня одноманітність, бо Західна Україна – це різні регіони, і тому цілком можна припустити, що європейці, які відвідують в ході екскурсій одну область (чи місто), через певний час відвідують об'єкти культурної інфраструктури сусідніх українських областей. Деякі частини міст Львова, Жовкви, Ужгороду, Мукачеве, Чернівців можна назвати музеями під відкритим небом – від бруківки до будівель тут все є свідком подій кількостірічної давнини, тут жили та відпочивали відомі у Європі політичні та культурні діячі. Не використовувати такий багатий потенціал для культурного міждержавного співробітництва після закінчення російської агресії – це просто злочин. Завданням же для наших вітчизняних фахівців з галузі туризму – достойно презентувати цю багату спадщину і знайти відповідного європейського поціновувача.

Оскільки територія України дуже велика, у різний час різні регіони входили до складу різних держав, і на цій великій території є храми православної церкви, римо-католицької, греко-католицької, іудейської, вірменської та ін. (як діючі у наш час, так і храми – музейні павільйони), що надзвичайно цікавим буде для задоволення духовних потреб як вірян різних конфесій, так і атеїстів, поціновувачів історії та культури. І храми, і житлові будинки будувалися у різних архітектурних стилях у різні історичні епохи. Це робить неповторними образи сучасних міст України. Це розширює світогляд людей різних народів, надає молоді нові професійні перспективи, надзвичайно позитивно діє і допомагає зрозуміти людям один одного – а значить, сприяє пришвидшенню процесу євроінтеграції.

Література:

1. Стрільчук Л.В., Стрільчук В.В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва : монографія. Луцьк : Волинські старожитності, 2013. С. 78.
2. Богородецька О.І. Співробітництво між містами-побратимами України і Польщі у контексті європейської інтеграції : автореф. дисер. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Луцьк, 2015. С. 76.
3. Калакура О. Цивілізаційний вимір українсько-польської співпраці на тлі євроінтеграційних процесів (досвід Галичини). *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2016. С. 283–295.
4. Свинаренко Н.О. Про релігійні храми Західної України та їх значення для туристичного прикордонного співробітництва. *Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації : зб. тез за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції-фестивалю, (м. Київ, 19-20 травня 2022 р.)*. Київ : КНУКіМ, 2022. С. 254–257.
5. Свинаренко Н.О. Польсько-українська співпраця на основі освітніх, культурних, економічних здобутків : проблеми і перспективи. *Poland and Ukraine in modern Europe: intercultural dialogue – the role of national minorities – challenges and threats: Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. S. 646–653.

6. Артџомов І.В. Актуальні аспекти українсько-словацького транскордонного євро регіонального співробітництва. *Aktual problems of international relations. Release 119 (part 1)*. 2014. С. 18–25.
7. Кобець Н.О. Словацько-український діалог: літературний вимір : автореф. дис....канд. філол. наук : 10.01.05. Київ, 2020. 21 с.
8. Альфощій В.В. Українці Словаччини: громадсько-культурне життя та процес національного самовизначення (1989–1995) : автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ, 2021. 19 с.
9. Голош М. Українсько-угорські відносини новітньої доби та їх вплив на європейську інтеграцію. *Геополітика України: історія і сучасність. Збірник наукових праць*. Випуск 1(20). 2018. С. 78–86.
10. Про культурне співробітництво України із зарубіжними країнами за жовтень 2017 р. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Culture_spivrobitnitstvo_Ukraini/2017/Spiv10.pdf (дата звернення: 14.09.2022).
11. Про культурне співробітництво України із зарубіжними країнами за вересень 2017 р. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Culture_spivrobitnitstvo_Ukraini/2017/Spiv10.pdf (дата звернення: 14.09.2022).
12. Музеї, галереї, виставки у Львові. URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/lw/lviv/museums/> (дата звернення: 14.09.2022).
13. Музеї в Івано-Франківську. URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/ivano-frankivsk/museums/> (дата звернення: 14.09.2022).
14. Україна і Польща. Слідами історичної спадщини. URL: <https://instytutpolski.pl/kyiv/2019/01/01/> (дата звернення: 14.09.2022).
15. Крістіан-Леон Цуркану Говорити і відчувати по-румунськи. URL: <https://zbruc.eu/node/90553> (дата звернення: 14.09.2022).
16. Делегація МІОКУ взяла участь у X Міжнародному симпозиумі «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність». URL: <https://lpnu.ua/news/delehatysia-mioku-vziala-uchast-u-kh-mizhnarodnomu-sympoziumi-rumunsko-ukrainski-vidnosyny> (дата звернення: 14.09.2022).
17. Між православними України і Румунії є чимало спільного. Коли румунська церква визнає ПЦУ? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pravoslavna-tserkva-ukrayiny-i-rumunska-tserkva/31147310.html> (дата звернення: 14.09.2022).
18. Сеньківська Г. Діяльність державних і громадських осередків з вивчення та охорони історико-культурної спадщини Тернопілля (др. пол. XX – поч. XXI ст.). Тернопіль, 2011. С. 94–98.
19. Скакальська І., Борак І., Сеньківська Г. Інформаційний потенціал музеїв у процесі формування професійної компетенції студентів. *Society. Dokument. Kommunikation*. 2022. Ed. 14. С. 285–303.

References:

1. Strilchuk, L.V., Strilchuk, V.V. (2013) *Instituzijni skladovi ukrainsko-polskih humanitarnih vsajemin i spivrobitniztva* [Institutional components of Ukrainian-Polish humanitarian relations and cooperation. Monograph]. Luzk: Volinski starogitnosti, 278 p. [in Ukrainian].
2. Bogorodezka, O.I. (2015) *Spivrobitniztvo misg mistami-pobratimami Ukraini i Polchtchsi u konteksti jevropejskoji integraciji* [Cooperation between sister cities of Ukraine and Poland in the context of European integration]. Avtoref. disser. .. kand. nauk si spez. 23.00.04. Luzk, S.76. [in Ukrainian].
3. Kalakura, O. (2016) *Zivilisazijnij vimir ukrainsko-polskoj spivprazi na tli jevrointegracijnih prozesiv (dosvid Galichini)* [The civilizational dimension of Ukrainian-Polish cooperation against the background of European integration processes (the experience of Galicia)] / *Naukovi sapiski IPiEND im. I.F. Kurasa NAN Ukraini*. S. 283-295. [in Ukrainian].
4. Svyarenko, N.O. (2022) *Pro religijni hrami Sahidnoji Ukraini ta jih snachennja dlja turistichnogo prikordonnogo spivrobitniztva* [About the religious temples of Western Ukraine and their significance for cross-border tourism cooperation] // *Nematerialna kulturna spadchina jak suchasnij turistichnij resurs: dosvid, praktiki, innovazii. V Misgnarodna naukovopracticna konferenzija-festival, (m.Kijiv, 19-20 travnya 2022p.)*. Kijiv : KNUKiM, 254-257 pp. [in Ukrainian].
5. Svyarenko, N.O. (2022) *Polsko-ukrainska spivprazja na osnovi osvithnich, kulturnih, ekonomichnih sдобutkiv: problemi i perspektivi* [Polish-Ukrainian cooperation based on educational, cultural, economic achievements: problems and prospects] / *Poland and Ukraine in modern Europe: intercultural dialogue – the role of national minorities – challenges and threats: Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 646-653 pp. [in Ukrainian].
6. Artjomov, I.V. (2014) *Aktualni aspekti ukrainsko-slovazkogo transkordonnogo jevroregionalnogo spivrobitniztva* [Current aspects of Ukrainian-Slovak cross-border Euroregional cooperation] / *Aktual problems of international relations. Release 119 (part 1)*. 18-25 pp. [in Ukrainian].

7. Kobez, N.O.(2020) Slovazko-ukrainskij dialog: leteraturnij vimir [Slovak-Ukrainian dialogue: literary dimension]. Avtoref. dis. ... nauk. stup. kand. filol. nauk si spez 10.01.05. Kijiv, 21 p. [in Ukrainian].
8. Alfoshij, V.V.(2021) Ukrainzi Slovachini : gromadsko-kulturne shittja ta prozesnacionalnogo samovisnachennja (1989-1995) [Ukrainians of Slovakia: social and cultural life and the process of national self-determination (1989-1995)]. Avtoref. disser.... kand. ist.nauk si spez. 07.00.02, Kijiv, 19 p [in Ukrainian].
9. Golosh, M.(2018) Ukrainsko-ugorski vidnosini novitnoj dobi ta jih vpliv na jevropejsku integraziju [Modern Ukrainian-Hungarian relations and their impact on European integration] / Geopolitika Ukraini: istorija i suchasnist. Zbirnik naukovih praz. No 1 (20). 2018.78-86 pp. [in Ukrainian].
10. Pro kulturne spivrobotniztvo Ukraini is sarubignimi krainami sa sgovten 2017 r. [About cultural cooperation of Ukraine with foreign countries for October 2017.] URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Culturne_spivrobotniztvo_Ukraini/2017/Spiv10.pdf (data svernennja 14.09.2022) [in Ukrainian].
11. Pro kulturne spivrobotniztvo Ukraini is sarubignimi krainami sa veresen 2017 r. [About cultural cooperation of Ukraine with foreign countries for September 2017.] URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Culturne_spivrobotniztvo_Ukraini/2017/Spiv10.pdf (data svernennja 14.09.2022) [in Ukrainian].
12. Musei, galerei, vistavki u Lvovi [Museums, galleries, exhibitions in Lviv] URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/lw/lviv/museums/> (data svernennja 14.09.2022) [in Ukrainian].
13. Musei v Ivano– Frankivsku [Museums in Ivano-Frankivsk] URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/ivano-frankivsk/museums/> (data svernennja 14.09.2022) [in Ukrainian].
14. Ukraina i Polchtsha. Slidami istorichnoi spadchini [Ukraine and Poland. Traces of historical heritage] URL: <https://instytutpolski.pl/kyiv/2019/01/01/> (data svernennja 14.09.2022) [in Ukrainian].
15. Kristian-Leon Zurkanu Govoriti i vidchuvati po-rumunski [Christian-Leon Tsurcanu Speak and feel Romanian]. URL: <https://zbruc.eu/node/90553> (data svernennja 14.09.2022) [in Ukrainian].
16. Delegacija MIOKu vsjala uchast u X Mishnarodnomu simposiumi «Rumunsko-ukrainski vidnosini. Iestorija ta suchasnist» [The MIOC delegation took part in the 10th International Symposium "Romanian-Ukrainian Relations. History and modernity"] URL: <https://lpnu.ua/news/delehatsiia-mioku-vzjala-uchast-u-kh-mizhnarodnomu-sympoziumi-rumunsko-ukrainski-vidnosyny> (data svernennja 14.09.2022) [in Ukrainian].
17. Mish pravoslavniimi Ukraini i Rumunii je chimalo spilnogo. Koli rumunska zerkva visnaje PZU? [There is much in common between the Orthodox of Ukraine and Romania. When will the Romanian Church recognize the OCU?] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pravoslavna-tserkva-ukrayiny-i-rumunska-tserkva/31147310.html> (data svernennja 14.09.2022) [in Ukrainian].
18. Senkivska, G.(2011) Dijalnist dersgavnih i gromadskih osередkiv s vivtshennja ta ohoroni istoriko-kulturnoji spadchini Ternopillja (dr. pol. XX – poch. XXI st.) [Activities of state and public centers for the study and protection of the historical and cultural heritage of Ternopil (late 20th century – beginning of the 21st century)]. Ternopil, 94-98 pp. [in Ukrainian].
19. Skakalska, I., Borak, I., Senkivska, G.(2022) Informacijnij potencijal musejiv u prozesi formuvannja profesijnoji kompetenziji studentiv [The informational potential of museums in the process of forming the professional competence of students] / Society. Dokument. Kommunikation. Ed.14. 285-303 pp. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.09.2022
The article was received 15 September 2022

УЧАСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЇ КРАЇН СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

Скрипник Олена Миколаївна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії

та методик навчання

Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини

olena-skripnik@meta.ua

orcid.org/0000-0003-1904-3468

У статті проаналізовано процес формування Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу та визначено основні фактори у формуванні Спільної політики безпеки та оборони. Охарактеризовано розвиток глобальних миротворчих намірів Європейського Союзу, які були спрямовані на створення системи попередження конфліктів та запобігання їм. Основну увагу приділено дослідженню поширення дії Спільної політики безпеки та оборони на країни Східного партнерства. **Метою статті** є дослідження участі Європейського Союзу у врегулюванні конфліктів у країнах Східного партнерства.

У роботі використані такі **методи дослідження**, як аналіз історичних подій, порівняння та синтез.

Результати дослідження. Формування Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу відбувалося з метою посилення зовнішньополітичних інструментів Європейського Союзу в розвитку військових і цивільних можливостей управління кризами. Запровадження Європейської політики сусідства та виокремлення її східного напрямку в ініціативу «Східне партнерство» сформувало нову систему відносин між Європейським Союзом та країнами, які ввійшли до цієї ініціативи. Перед Європейським Союзом постала необхідність визначення його ролі щодо конфліктів на території країн Східного партнерства.

Висновки. Формування Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу сприяло посиленню інституційної спроможності Європейського Союзу брати активну участь у врегулюванні конфліктів у регіоні Східного партнерства. Східне партнерство було спрямоване на досягнення стабільності у країнах-партнерах, проте безпековий компонент, який пропонувався Європейським Союзом, не дав змогу розраховувати на формування ефективної протидії російським зазіханням на національні інтереси й суверенітет країн Східного партнерства. У врегулюванні конфліктів на території країн Східного партнерства Європейський Союз постає не як політичний актор із чітким планом розв'язання конфлікту, а скоріше як надавач гуманітарної і фінансової допомоги цим країнам. Зокрема, він створив Моніторингову місію у Грузії та Консультативну місію в Україні. Попри певні позитивні результати у врегулюванні конфліктів, дії Європейського Союзу не змогли принести мир у Східну Європу й на Південний Кавказ та забезпечити постконфліктну стабілізацію.

Ключові слова: Європейський Союз, Східне партнерство, конфлікт, Україна, Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан.

PARTICIPATION OF THE EUROPEAN UNION IN SETTLEMENT OF CONFLICTS ON THE TERRITORY OF THE EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES

Skrypnik Olena Mykolayivna,

Candidate of Historical Sciences,

*Associate Professor at the Department of World History
and Methods of Teaching*

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,

olena-skripnik@meta.ua

orcid.org/0000-0003-1904-3468

The article analyzes the process of formation of the Common Foreign and Security Policy of the European Union and identifies the main factors in the formation of the Common Security and Defense Policy. The development of the European Union's global peacemaking intentions, which were aimed at creating a system of conflict prevention and prevention, is characterized. The main attention is paid to the study of the spread of the Common Security and Defense Policy to the countries of the Eastern Partnership. The **purpose of the article** is to study the participation of the European Union in the settlement of conflicts in the countries of the Eastern Partnership.

The work uses such research methods as analysis of historical events, comparison and synthesis.

The results of the study. The formation of the Common Foreign and Security Policy of the European Union took place with the aim of strengthening the foreign policy instruments of the European Union in the development of military and civilian crisis management capabilities. The introduction of the European Neighborhood Policy and the separation of its eastern direction into the “Eastern Partnership” initiative formed a new system of relations between the European Union and the countries that joined this initiative. The European Union faced the need to determine its role in conflicts on the territory of the Eastern Partnership countries.

Conclusions. The formation of the Common Foreign and Security Policy of the European Union contributed to the strengthening of the institutional capacity of the European Union to take an active part in the settlement of conflicts in the Eastern Partnership region. The Eastern Partnership was aimed at achieving stability in the partner countries, however, the security component offered by the European Union did not make it possible to count on the formation of an effective counterweight to Russian encroachments on the national interests and sovereignty of the Eastern Partnership countries. In the settlement of conflicts on the territory of the Eastern Partnership countries, the European Union appears not as a political actor with a clear plan to resolve the conflict, but rather as a provider of humanitarian and financial aid to these countries. In particular, he created the Monitoring Mission in Georgia and the Advisory Mission in Ukraine. Despite certain positive results in the settlement of conflicts, the actions of the European Union could not bring peace to Eastern Europe and the South Caucasus and ensure post-conflict stabilization.

Key words: European Union, Eastern Partnership, conflict, Ukraine, Moldova, Georgia, Armenia, Azerbaijan.

1. Вступ

Запровадження ініціативи «Східне партнерство» поглибило відносини Європейського Союзу з Україною, Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією та Молдовою. Східне партнерство було спрямоване на досягнення стабільності у країнах-партнерах, проте саме стабільності в цьому регіоні наразі немає. Грузія, Молдова, Азербайджан і Вірменія втягнуті в різні територіальні конфлікти, а Україна у стані війни з Росією. Білорусь із 2020 р. взагалі втратила свій імідж оплоту стабільності.

Загрози територіальній цілісності країн Східного партнерства стали справжнім викликом Спільній зовнішній та безпековій політиці Європейського Союзу, адже вони впливають також на стабільність і безпеку всієї Європи. Погіршення безпекового середовища у країнах Східної Європи та Південного Кавказу стало однією з причин перегляду Європейським Союзом (далі – ЄС) меж відносин із державами цього регіону, а з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну Європейський Союз потребує посилення співробітництва в межах Спільної зовнішньої та безпекової політики та розроблення нових гарантій безпеки.

Метою статті є дослідження участі Європейського Союзу у врегулюванні конфліктів у країнах Східного партнерства, а саме аналіз політики ЄС щодо врегулювання конфліктів у регіоні Південного Кавказу та визначення участі ЄС у врегулюванні конфлікту в Молдові та Україні.

У роботі використані такі методи дослідження, як аналіз історичних подій, порівняння та синтез.

2. Формування Спільної зовнішньої та безпекової політики (Common Foreign and Security Policy (CFSP))

Історично інтеграція європейських країн була насамперед економічною, навіть у період «холодної війни» країни Західної Європи не виробили спільної стратегії стосовно політики безпеки й оборони. Проте поступово європейська

спільнота переходить від Європейської політичної співпраці, яка координувала зовнішню політику країн-членів із 1970 р., до формування Спільної зовнішньої та безпекової політики.

Європейська політична співпраця полягала у виробленні єдиного узгодженого європейського підходу в міжнародних справах для всіх країн-членів та стала дієвим інструментом на шляху до європейської єдності (European Communities, 1988: 5).

Формування зовнішньої політики Європейських Співтовариств мало ключове значення для подальшого поглиблення інтеграції та надання Європейським Співтовариствам вагової ролі на міжнародній арені з метою їх впливу на вирішення важливих міжнародних питань. Досить гостро поставало питання необхідності делегування державами-членами частини своїх суверенних прав наднаціональним інституціям. Тому проблема співвідношення наднаціональності та суверенітету завжди була найбільш гострою на всіх етапах розвитку європейського інтеграційного процесу. Держави-члени намагалися вибрати таку форму співробітництва, за якої не відбувалося би значне посилення впливу наднаціональних інституцій, проте водночас посилювалася би інтеграція країн.

Перші спроби запровадження спільної зовнішньої політики відбуваються з прийняттям Єдиного європейського акта у 1986 р., який сформував принципи європейського політичного співробітництва (Могильчук, 2015: 61). У положеннях щодо європейської співпраці у сфері зовнішньої політики зазначалися взаємні консультації та інформування держав-членів із питань зовнішньої політики, що становлять загальний інтерес у цілях координації зближення позицій і вчинення спільних дій. Вироблення загальних позицій стало відправною точкою для проведення зовнішньої політики всіма державами-членами (The Single European Act, 1987). Варто зауважити, що спеціальні інститути або органи, які займалися би

питаннями вироблення спільної зовнішньої політики і її реалізації, були встановлені нечітко. Єдиний європейський акт був спрямований насамперед на легітимацію діяльності Європейських Співтовариств у сфері зовнішньої політики.

Маастрихтський договір про Європейський Союз (1992 р.) став новим імпульсом у процесі європейської інтеграції у сфері безпеки й оборони. Відповідно до цього договору ЄС засновувався на трьох «стовпах»: трьох Співтовариствах, спільній зовнішній і безпековій політиці, співробітництві у сфері внутрішніх справ та правосуддя. Завданням Спільної зовнішньої та безпекової політики визначалося зміцнення єдності й незалежності Європи, що має сприяти збереженню миру, безпеки, прогресу на цілому континенті та у світі загалом (Європейське економічне співтовариство, Європейське співтовариство, 1957).

Договір про Європейський Союз був орієнтований більше на забезпечення суверенітету держав-членів, ніж на побудову справді ефективної єдиної зовнішньої політики. Відповідно до договору Європейський Союз не був наділений міжнародною правосуб'єктністю та фактично був міжнародною організацією особливого типу, а отже, ЄС не міг діяти на міжнародній арені від свого імені, не міг бути суб'єктом міжнародного права.

Амстердамський договір (1997 р.) запровадив посаду Верховного представника з питань спільної зовнішньої та безпекової політики. Ця посада поєднувалася з обов'язками Генерального секретаря Ради ЄС. Договір увів процедурні зміни у процес ухвалення рішень для сфери зовнішньої політики та політики безпеки, чим забезпечив більшу узгодженість дій держав-членів і наднаціональних інституцій ЄС (Гребенюк, Пошедін, 2012: 213). Були створені Комітет із питань політики та безпеки, Військовий штаб, який виконує функції військово-оперативного планування й експертизи. Паралельно було створено Комітет із цивільних аспектів кризового управління. У 1999 р. Європейська Рада затвердила франко-британську ініціативу щодо створення Європейських сил швидкого реагування для проведення гуманітарних і миротворчих акцій, а також датсько-нідерландську ініціативу з формування Європейського поліцейського корпусу (Скрипник, 2019: 120).

Ніццький договір (2001 р.) дав змогу за певних умов вдаватися до тіснішої співпраці у сфері безпеки для здійснення спільних дій і спільних позицій, а введенням у дію Лісабонського договору (2007 р.) важливим елементом Спільної зовнішньої та безпекової політики стала Європейська політика безпеки та оборони (нині – Спільна політика безпеки та оборони (Common Security and Defence Policy, CSDP)). Відповідно до договору зовнішньополітичні акти Європейського Союзу здійснюються шляхом ухвалення спільних

орієнтирів і рішень, за допомогою яких ЄС закріплює акції, визначає позиції, закріплює домовленості для виконання рішень. Лісабонський договір розширив можливості співпраці держав – членів ЄС із питань зовнішньої політики та політики безпеки, а також встановив певні обов'язки. Насамперед країни ЄС зобов'язувалися здійснювати постійну організовану співпрацю у військовій сфері, інформувати та консультувати одна одну перед здійсненням будь-якої акції на міжнародній арені або вступом у будь-яке зобов'язання, що могло би впливати на інтереси ЄС (Європейське економічне співтовариство, Європейське співтовариство, 1957).

Важливим етапом у формуванні Європейської політики безпеки та оборони стало прийняття у 2001 р. Гьотенбургської програми, яка стала дієвим інструментом у формуванні системи запобігання конфліктам та передбачала узгодженість у ранньому попередженні, аналізі, плануванні, прийнятті рішень, реалізації та оцінці ситуацій. Були створені Відділ планування політики та раннього попередження, Військовий штаб ЄС, завдання яких полягає в забезпеченні регулярного інформування про розвиток потенційних конфліктних ситуацій (Council of the European Union, 2001).

Формування системи попередження та управління конфліктами ЄС збіглося в часі з розробленням і впровадженням Європейської політики сусідства, яка охопила країни, що опинилися поряд із кордонами ЄС після хвилі розширення 2004 р. З виокремленням східного напрямку Європейської політики сусідства у 2009 р. була започаткована програма «Східне партнерство», до якої увійшли такі країни, як Україна, Молдова, Білорусь, Грузія, Вірменія та Азербайджан. Саме в цей час з'явилися перші інституційні спроби Європейського Союзу допомогти з урегулюванням за давнених конфліктів у цьому регіоні, де безпосереднім чи опосередкованим актором здебільшого була Росія.

Таким чином, спільна зовнішня політика та політика безпеки Європейського Союзу була чи не найсуперечливішою з усіх політик ЄС. Процес її формування був досить тривалим, її оформлення відбувалося з підписанням декількох договорів: Маастрихтського, Амстердамського, Ніццького та Лісабонського.

3. Політика Європейського Союзу у врегулюванні конфліктів у регіоні Південного Кавказу

Ініціатива «Східне партнерство», яка запрацювала у 2009 р. та включала країни Південного Кавказу, зокрема Азербайджан, Грузію та Вірменію, мала на меті посилити інтеграційні процеси в цьому регіоні та зміцнити безпеку, подолати соціально-економічний дисбаланс. Першим викликом у врегулюванні конфліктів для ЄС стала російсько-грузинська війна в серпні 2008 р.

Ще до початку дії Східного партнерства ЄС протестував свою політику безпеки й оборони, запровадивши у 2008 р. Моніторингову місію на лінії розмежування з окупованими територіями Грузії – EUMM. Завданнями цієї місії є забезпечення відсутності повернення до бойових дій, сприяння відновленню безпечного й нормального життя для місцевих громад, які проживають по обидва боки адміністративного кордону з Абхазією та Південною Осетією, зміцнення довіри між сторонами конфлікту та інформування про політику ЄС у Грузії (Council Joint Action, 2008).

Після закінчення мандату моніторингових і гуманітарних місій Організації з безпеки і співробітництва в Європі (2009 р.) та Організації Об'єднаних Націй (2008 р.) місія ЄС залишилася єдиною, яка здійснює моніторинг та надає звіти про ситуацію. Європейському Союзу вдалося добитися серйозного успіху у зміцненні свого впливу з огляду на його значну роль у вирішенні конфлікту. Завдяки створенню Місії спостерігачів ЄС у Грузії значно зросла вага ЄС у вирішенні конфлікту у Грузії. Незважаючи на деякі технічні проблеми у процесі реалізації на початковому етапі, Місія спостерігачів ЄС являє собою успіх для Спільної політики безпеки та оборони ЄС.

Близько 200 спостерігачів із різних держав – членів ЄС працюють у Грузії. Мандат Моніторингової місії у Грузії діє по всій країні, проте фактична влада Абхазії та Південної Осетії не допускають її представників на підконтрольні їм території. Натомість уряд Грузії розглядає EUMM як невід'ємний елемент забезпечення безпеки та стабільності в районах, що прилягають до Абхазії та Південної Осетії (EUMM Georgia: official website, 2022).

Що ж до участі ЄС у врегулюванні вірмено-азербайджанського конфлікту в Нагірному Карабаху та на прилеглих окупованих територіях, то вона є малопоказовою. З моменту досягнення угоди про припинення бойових дій у Нагірному Карабаху в 1994 р. ЄС не був активно залучений до вирішення цього конфлікту. Загалом позицію ЄС можна назвати пасивною, частково це пов'язано з позицією Азербайджану щодо відмови в наданні дозволу на реалізацію проєктів до виведення військ з окупованих територій.

Відновлення бойових дій у Нагірному Карабаху, які тривали з 27 вересня по 9 листопада 2020 р., викликало стурбованість європейської спільноти. Обидві країни, звинувативши одна одну в обстрілі прикордонних територій та у провокаціях, оголосили воєнний стан і мобілізацію. Бойові дії спровокували військові втрати з обох сторін та численні жертви серед мирного населення. ЄС відразу закликав сторони до перемовин і припинення військових дій (ЄС закликає до мирного врегулювання у Карабаху та виведення з регіону іноземних бойовиків, 2020).

Європейський Союз виступає за поновлення переговорів щодо широкого та стійкого врегулювання конфлікту, включно з визначенням статусу Нагірного Карабаху. У цьому контексті ЄС підтвердив повну підтримку зусиль співголів мінської групи Організації з безпеки і співробітництва в Європі та особистого представника голови Організації з безпеки і співробітництва в Європі в межах досягнення цієї мети. Європейська сторона висловила готовність підтримати такий процес стійкого врегулювання конфлікту, включно з процесами стабілізації постконфліктного відновлення та заходами з поновлення довіри. Також ЄС надав гуманітарну допомогу для цивільного населення в зоні конфлікту (Council of the European Union, 2020).

Проте остаточно припинити та вирішити цей конфлікт наразі не вдалося, адже в серпні цього року ситуація знову загострилася. Вирішення цього конфлікту залежить зовсім не від країн – членів ЄС, адже його сторонами, крім Азербайджану та Вірменії, є Росія і Туреччина. А від початку війни в Україні Росія всіма силами намагається уникнути появи будь-яких інших осередків воєнного протистояння, у яких би йшлося про її участь, особливо у близькому зарубіжжі.

Таким чином, поширивши ініціативу «Східне партнерство» на регіон Південного Кавказу, ЄС намагається активно долучатися до врегулювання конфліктів у цьому регіоні. Європейський Союз розробив значну внутрішню інституційну базу щодо раннього попередження та швидкого реагування на розгортання кризи й ескалації конфліктів, а з 2008 р. працює Місія спостерігачів ЄС у Грузії.

4. Участь Європейського Союзу у врегулюванні конфліктів на території Молдови та України

Ще однією країною Східного партнерства стала Республіка Молдова, яка з 1990 р. має невирішений, заморожений конфлікт на території Придністров'я. Європейський Союз долучився до процесу врегулювання придністровського конфлікту із запровадженням Європейської політики сусідства. Протягом 2003–2004 рр. ЄС став спеціальним дипломатичним актором у Молдові, періодично надсилає дипломатичні місії до Молдови, піднімає проблему Придністров'я перед Росією та Україною, висловлює думки щодо процесу вирішення конфлікту.

У 2005 р. було введено посаду Спеціального представника ЄС із питань Молдови, мандат якого передбачав також посилення участі ЄС у вирішенні придністровського конфлікту. Призначення спеціального представника ЄС було розроблене для забезпечення більшої внутрішньої узгодженості ЄС та зовнішньої видимості (Vahl, 2005). Того ж року розпочала свою роботу Місія ЄС із прикордонної допомоги Молдові та Україні,

завданням якої є здійснення моніторингу митного та прикордонного контролю на всьому кордоні між Молдовою та Україною, включно з придністровським сектором (Popescu, 2006).

Європейський Союз проводить політику щодо налагодження відносин між Молдовою та Придністров'ям. З метою посилення промолдовських настроїв серед населення Придністров'я ЄС долучився до Програми підтримки заходів щодо зміцнення довіри, взявши на себе основну частину фінансування 12 проєктів. Зокрема, відбулося впровадження автономних торговельних преференцій із боку ЄС та митного оформлення експортних вантажів із Придністров'я виключно митними органами Молдови, що привело до збільшення експорту у країни ЄС (Филипенко, 2020). Отже, ЄС намагався створити додаткові економічні стимули для посилення кооперації між Кишиневом і Тирасполем.

За ініціативою Німеччини з 2010 р. було активізовано переговорний процес у форматі «5+2» (Молдова та невизнане Придністров'я – сторони конфлікту, Україна, Росія, Організація з безпеки і співробітництва в Європі – посередники, США та ЄС – спостерігачі), унаслідок якого відбулося пом'якшення позиції ЄС щодо Придністров'я. Рада ЄС тимчасово зупинила дію візових санкцій стосовно керівництва Придністров'я (Harbo, 2010: 9).

Проте політика «заходів зміцнення довіри» щодо Придністров'я, які реалізуються за участю ЄС, поки що не привела до суттєвого зближення двох берегів Дністра. Придністров'я перебуває виключно в російському інформаційному полі. Позитивним моментом, який вплинув на стан і перспективи переговорного процесу, стало визнання Придністров'я стороною переговорів.

На сучасному етапі врегулювання Придністровського конфлікту ми спостерігаємо кризу в переговорному процесі «5+2». Насамперед це пов'язано з повномасштабним вторгненням Росії в Україну. Керівництво невизнаного Придністров'я продовжує проросійську політику. А з моменту подання Молдовою заявки на отримання статусу країни – кандидата на вступ до ЄС невизнане Придністров'я вимагає від Молдови визнання незалежності.

Стосовно політики Європейського Союзу щодо України варто зауважити, що з анексією Криму та окупацією частини територій Донецької і Луганської областей у 2014 р. ЄС намагався вести політику «примирення» Росії з Україною. Дії Російської Федерації були визнані всіма інституціями Європейського Союзу як агресія щодо цілісності й непорушності кордонів суверенної Української держави.

З 2014 р. ЄС поступово вводить обмежувальні заходи у відповідь на незаконну анексію Криму, а у 2022 р. ЄС ухвалив чергові санкції у відповідь на повномасштабну військову агресію Росії проти

України. У липні та вересні 2014 р. ЄС запровадив економічні санкції, спрямовані проти обміну з Росією в окремих секторах економіки (Council of the European Union, 2022b). Веденням санкцій країни ЄС намагалися змусити Росію до налагодження відносин з Україною. Проте, незважаючи на санкції, країни Європейського Союзу продовжували вести активну торгівлю з Російською Федерацією.

Загалом економічні санкції ЄС продовжували поспіль на шість місяців із липня 2016 р. Рішення про їх продовження приймалося щоразу після оцінки виконання Мінських угод. Наразі економічні санкції продовжено до 31 січня 2023 р. Ці санкції спрямовані проти фінансового, торговельного, енергетичного, транспортного, технологічного та оборонного секторів (Council of the European Union, 2022b).

Також ЄС вдався до певних дипломатичних заходів: з 2014 р. ЄС більше не проводить двосторонні саміти з Росією, були припинені переговори стосовно візових питань, призупинено переговори про вступ Росії до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і Міжнародного енергетичного агентства (МЕА). 6 вересня 2022 р. Європейська комісія запропонувала повністю призупинити дію Угоди ЄС про спрощення візового режиму з Росією. Це означає, що російські громадяни більше не матимуть привілейованого доступу до ЄС та зіткнуться з більш тривалим, дорожчим і складнішим процесом отримання візи (European Commission, 2022).

Протягом 2014 р. ЄС розгорнув масштабну програму підтримки України, виділивши 11 мільярдів євро протягом наступних семи років (у 2014–2020 рр.). У період із 2014 р. по 2021 р. ЄС підтримував Україну через п'ять послідовних операцій макрофінансової допомоги на загальну суму 5 мільярдів євро кредитів. З лютого 2022 р. загальна макрофінансова підтримка України з боку ЄС сягає 2,2 мільярда євро, й очікується, що вона зросте (Council of the European Union, 2022a).

Також варто зауважити, що ЄС підтримував зусилля з урегулювання ситуації на Донбасі в Нормандському форматі, у межах Тристоронньої робочої групи та у форматі Організації з безпеки і співробітництва в Європі.

Для більш ефективного залучення ЄС до врегулювання ситуації Україна у 2014 р. подала запит щодо направлення на Донбас моніторингової місії ЄС. Проте замість моніторингової місії було сформовано Консультативну місію ЄС (далі – КМЄС), яка з грудня 2014 р. надає підтримку державним органам України в послідовному реформуванні сектору цивільної безпеки через стратегічні консультації та практичну підтримку заходів із реформування згідно зі стандартами ЄС і міжнародними принципами належного врядування та дотримання прав людини.

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну КМЕС більше не мала можливості реалізовувати повною мірою свій мандат на території України. У березні – квітні 2022 р. країни – члени ЄС доручили КМЕС нові завдання. Так, місія надає підтримку правоохоронним органам у сприянні переміщенню біженців з України до сусідніх країн ЄС та доставленні гуманітарної допомоги до України. КМЕС також надає підтримку органам системи верховенства права щодо розслідування та переслідування міжнародних злочинів (EUAM Ukraine: official website, 2022).

5. Висновки

Формування Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу сприяло посиленню інституційної спроможності ЄС брати активну участь у врегулюванні конфліктів у регіоні Східного партнерства. Східне партнерство було спрямоване на досягнення стабільності у країнах-партнерах, проте

безпековий компонент, який пропонувався ЄС, не дав змогу розраховувати на формування ефективної протидії російським зазіханням на національні інтереси й суверенітет країн Східного партнерства. У врегулюванні конфліктів на території країн Східного партнерства Європейський Союз постає не як політичний актор із чітким планом розв'язання конфлікту, а скоріше як надавач гуманітарної і фінансової допомоги цим країнам. Зокрема, він створив Моніторингову місію у Грузії та Консультативну місію в Україні.

Попри певні позитивні наслідки у врегулюванні конфліктів, дії ЄС не змогли принести мир у Східну Європу та на Південний Кавказ і забезпечити постконфліктну стабілізацію. Війна Росії проти України продемонструвала необхідність посилення Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу та зміни всієї архітектури безпеки в Європі.

Література:

1. Council adopts additional €1 billion assistance to Ukraine / Council of the European Union. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. 2022a. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/12/council-adopts-additional-1-billion-assistance-to-ukraine/> (access date: 09.09.2022).
2. Council Joint Action 2008/736/CFSP of 15 September 2008 on the European Union Monitoring Mission in Georgia, EUMM Georgia. *Eur-Lex: Access to European Union law* : official website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:248:0026:0031:EN:PDF> (access date: 09.09.2022).
3. Draft European Union Programme for the Prevention of Violent Conflicts on 7 June 2001 / Council of the European Union. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. 2001. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%209537%202001%20REV%201/EN/pdf> (access date: 10.09.2022).
4. EU relations with Ukraine / Council of the European Union. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. 2022b. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/ukraine/> (access date: 07.09.2022).
5. EUAM Ukraine : official website. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/> (access date: 10.09.2022).
6. EUMM Georgia : official website. URL: <https://www.eumm.eu/en/home> (access date: 09.09.2022).
7. European political cooperation (EPC) / European Communities. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1988. 15 p. URL: <http://aei.pitt.edu/45409/1/European.Political.Cooperation.pdf> (access date: 09.09.2022).
8. European Union common security and defence policy. Missions and operations: annual report 2021 / European Union. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. 99 p. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/CSDP_Annual_Report_2022_EN_updated_web_0.pdf (access date: 09.09.2022).
9. Harbo F. Moldova: A Status Quo of EU Institutional Relations. Paris ; Brussels, 2010. 36 p. URL: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/noteeuropesemoldaviefharbo1.pdf> (access date: 11.09.2022).
10. Nagorno-Karabakh: Declaration by the High Representative on behalf of the European Union / Council of the European Union. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. 2020. November 19. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/19/nagorno-karabakh-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union/?utm_source=dsms-auto&utm_medium=email&utm_campaign=Nagorno-Karabakh%3A+Declaration+by+the+High+Representative+on+behalf+of+the+European+Union (access date: 12.09.2022).
11. Popescu N. The EU and Transnistria. *UNISCI discussion papers*. 2006. № 10. URL: <https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-72531/POPESCU-TRANSNISTRIA.pdf> (access date: 09.09.2022).
12. Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine / European Commission. *European Commission* : official website. 2022. URL: <https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive>

- measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en (access date: 10.09.2022).
13. The Single European Act on 1 July 1987. *Eur-Lex: Access to European Union law* : official website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-single-european-act.html> (access date: 10.09.2022).
 14. Vahl M. The Europeanisation of the Transnistrian Conflict. *CEPS Policy Briefs*. 2005. № 73. URL: http://aei.pitt.edu/6613/1/1227_73.pdf (access date: 10.09.2022).
 15. Гребенюк М., Пошедін О. Європейський Союз: від економічної інтеграції до організації колективної оборони? *Політичний менеджмент*. 2012. № 1–2. С. 212–218.
 16. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) : міжнародний документ від 25 березня 1957 р. / Європейське економічне співтовариство, Європейське співтовариство. *Верховна Рада України: законодавство України* : вебпортал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017/ed20050101#Text (дата звернення: 02.09.2022).
 17. ЄС закликає до мирного врегулювання у Карабаху та виведення з регіону іноземних бойовиків. *УКРІНФОРМ*. 2020. 19 листопада. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3139443-es-zaklikae-do-mirnogo-vreguluvannya-u-karabahu-ta-vivedenna-z-regionu-inozemnih-bojovikiv.html> (дата звернення: 03.09.2022).
 18. Могильчук О. Деякі питання формування зовнішньополітичної функції ЄС за Договором про Європейський Союз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 32. Т. 1. С. 60–64.
 19. Скрипник О. Історія європейської інтеграції : навчальний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. 370 с.
 20. Филипенко А. Експерт НІСД щодо політики ЄС в придністровському врегулюванні: «малі кроки» не досягли мети. *Національний інститут стратегічних досліджень* : офіційний вебсайт. 2020. 29 жовтня. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ekspert-nisd-schodo-politiki-es-v-pridnistrovskomu-vreguluvanni-mali?__cf_chl_tk=z6p9n7ZYQohgVlmFINSmpe6jTz.Z75bM8TEOCsMk6Y-1662719343-0-gaNycGzNCP0 (дата звернення: 08.09.2022).

References:

1. Council of the European Union (2022a). Council adopts additional €1 billion assistance to Ukraine. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/12/council-adopts-additional-1-billion-assistance-to-ukraine/> [in English].
2. n. a. (2008). Council Joint Action 2008/736/CFSP of 15 September 2008 on the European Union Monitoring Mission in Georgia, EUMM Georgia. *Eur-Lex: Access to European Union law: official website*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:248:0026:0031:EN:PDF> [in English].
3. Council of the European Union (2001). Draft European Union Programme for the Prevention of Violent Conflicts on 7 June 2001. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. Retrieved from: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%209537%202001%20REV%201/EN/pdf> [in English].
4. Council of the European Union (2022b). EU relations with Ukraine. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/ukraine/> [in English].
5. n. a. (2022). *EUAM Ukraine: official website*. Retrieved from: <https://www.euam-ukraine.eu/> [in English].
6. n. a. (2022). *EUMM Georgia: official website*. Retrieved from: <https://www.eumm.eu/en/home> [in English].
7. European Communities (1988). *European political cooperation (EPC)*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 15 p. Retrieved from: <http://aei.pitt.edu/45409/1/European.Political.Cooperation.pdf> [in English].
8. European Union (2022). *European Union common security and defence policy. Missions and operations: annual report 2021*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 99 p. Retrieved from: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/CSDP_Annual_Report_2022_EN_updated_web_0.pdf [in English].
9. Harbo, F. (2010). *Moldova: A Status Quo of EU Institutional Relations*. Paris; Brussels, 36 p. Retrieved from: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/noteeuropesemoldaviefharbo1.pdf> [in English].
10. Council of the European Union (2020). Nagorno-Karabakh: Declaration by the High Representative on behalf of the European Union. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. Retrieved from: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/19/nagorno-karabakh-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union/?utm_source=dsms-auto&utm_

- medium=email&utm_campaign=Nagorno-Karabakh%3A+Declaration+by+the+High+Representative+on+behalf+of+the+European+Union [in English].
11. Popescu, N. (2006). The EU and Transnistria. *UNISCI discussion papers*, no. 10. Retrieved from: <https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-72531/POPESCU-TRANSNISTRIA.pdf> [in English].
 12. European Commission (2022). Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine. *European Commission: official website*. Retrieved from: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en [in English].
 13. n. a. (1987). The Single European Act on 1 July 1987. *Eur-Lex: Access to European Union law: official website*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-single-european-act.html> [in English].
 14. Vahl, M. (2005). The Europeanisation of the Transnistrian Conflict. *CEPS Policy Briefs*, no. 73. Retrieved from: http://aei.pitt.edu/6613/1/1227_73.pdf [in English].
 15. Hrebeniuk, M., Poshedin, O. (2012). Yevropeyskyi Soiuz: vid ekonomichnoi intehtatsii do orhanizatsii kolektyvnoi oborony? [The European Union: from economic integration to the organization of collective defense?]. *Politychnyi menedzhment – Political management*, no. 1–2, pp. 212–218 [in Ukrainian].
 16. European Economic Community, European Community (1957). Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoi Spilnoty (Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoho ekonomichnoho spivtovarystva): mizhnarodnyi dokument vid 25 bereznia 1957 r. [Treaty establishing the European Community (Treaty establishing the European Economic Community): international document dated March 25, 1957.]. *Verkhovna Rada Ukrainy: zakonodavstvo Ukrainy: vebportal – Verkhovna Rada of Ukraine: legislation of Ukraine: web portal*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017/ed20050101#Text [in Ukrainian].
 17. n. a. (2020). YeS zaklykaie do myrnoho vrehuliuvannia u Karabakhu ta vyvedennia z rehionu inozemnykh boiovykiv [The EU calls for a peaceful settlement in Karabakh and the withdrawal of foreign fighters from the region]. *UKRINFORM*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3139443-es-zaklikaie-do-mirnogo-vreguluvanna-u-karabahu-ta-vivedenna-z-regionu-inozemnih-bojovikiv.html> [in Ukrainian].
 18. Mohylchuk, O. (2015). Deiaki pytannia formuvannia zovnishnopolitychnoi funktsii YeS za Dohovorom pro Yevropeyskyi Soiuz [Some issues of the formation of the foreign policy function of the EU under the Treaty on European Union]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia “Pravo” – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series “Law”*, iss. 32, vol. 1, pp. 60–64 [in Ukrainian].
 19. Skrypnyk, O. (2019). *Istoriia yevropeiskoi intehtatsii: navchalnyi posibnyk [The history of European integration: study guide]*. Uman: VPTs “Vizavi”, 370 p. [in Ukrainian].
 20. Fylypenko, A. (2020). Ekspert NISD shchodo polityky YeS v prydnistrovskomu vrehuliuvanni: “mali kroky” ne dosiahly mety [NISD expert on EU policy in the Transnistrian settlement: “small steps” did not achieve the goal]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen: ofitsiinyi vebseit – National Institute for Strategic Studies: official website*. Retrieved from: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ekspert-nisd-scho-do-politiki-es-v-pridnistrovskomu-vregulyuvanni-mali?_cf_chl_tk=z6p9n7ZYQohgVlmFINSmpe-6jTz.Z75bM8TEOCcsMk6Y-1662719343-0-gaNycGzNCP0 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.09.2022
The article was received 14 September 2022

УДК 9.94.930.85

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-39-5>

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Худавердієва Вікторія Анатоліївна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму
Державного біотехнологічного університету
viki75807@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0100-5079*

Мета дослідження полягає у виявленні тенденцій та закономірностей розвитку міжнародного туризму як чинника європейської інтеграції України: в історичному та сучасному аспектах, дослідити історію розвитку міжнародного туризму у світі та Україні, проаналізувати проблеми та перспективи розвитку міжнародного туризму. У статті досліджено вплив історичного розвитку інтеграційних процесів та глобалізаційних перетворень у світі на сучасний стан туристичної індустрії в Україні.

Методи. У роботі використано загальнонаукові методи та прийоми дослідження: аналіз, синтез, порівняння, аналіз статистичних даних. Проведений аналіз точок зору зарубіжних та вітчизняних авторів з питань дослідження міжнародного туристичного ринку дозволив обґрунтувати історичні аспекти розвитку міжнародного туризму як фактора європейської інтеграції України, а також визначити актуальні напрямки розвитку туризму у контексті євроінтеграційних процесів в Україні.

Результати. За допомогою статистичних методів дослідження проаналізовано динаміку основних показників діяльності туристичної індустрії світу та України за період 2009–2021 рр. та визначено вплив факторів на ефективність розвитку цієї галузі; обґрунтовано перспективи подальшого сталого співробітництва України з країнами Європейського Союзу у туристичній галузі. На основі статистичних даних міжнародних організацій: Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC), Організації об'єднаних націй (ООН) – були вивчені показники міжнародних туристичних потоків, виявлено основні тенденції розвитку міжнародного туризму на сучасному етапі.

Висновки. У процесі дослідження встановлено: значний вплив на динаміку зростання міжнародних туристичних потоків має європейська інтеграція, процеси розширення якої мають місце у країнах Європейського Союзу. Сучасний етап економічного розвитку України визначається реалізацією міжнародної економічної політики, спрямованої на здійснення європейської інтеграції України, у тому числі на забезпечення розвитку рекреаційно-туристичної діяльності між країнами.

Ключові слова: історичні етапи розвитку міжнародного туризму, європейська інтеграція України, Європейський Союз (ЄС), статистика міжнародного туризму, історико-економічні аспекти туризму.

INTERNATIONAL TOURISM AS A FACTOR OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE: HISTORY, CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Khudaverdiyeva Viktoriya Anatolyivna,
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Tourism
State Biotechnological University
viki75807@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0100-5079*

Purpose. The purpose of the study is to identify trends and regularities in the development of international tourism as a factor in the European integration of Ukraine: in historical and modern aspects, to investigate the history of the development of international tourism in the world and in Ukraine, to analyze the problems and prospects of the development of international tourism. The article examines the influence of the historical development of integration processes and globalization transformations in the world on the current state of the tourism industry in Ukraine.

Methods. The work uses general scientific methods and techniques of research: analysis, synthesis, comparison, analysis of statistical data. The analysis of the points of view of foreign and domestic authors on international tourism market research made it possible to substantiate the historical aspects of the development of international tourism as a factor in the European integration of Ukraine, as well as to determine the current directions of tourism development in the context of European integration processes in Ukraine.

Results. With the help of statistical methods, the dynamics of the main indicators of the tourism industry of the world and Ukraine in the period 2016-2019 and their influence on the effectiveness of the development of this sphere were analyzed, and the prospects of further cooperation between Ukraine and the EU countries in the tourism industry were proven. Based on the statistical data of international organizations: the World Tourism Organization (UNWTO), the World Tourism and Travel Council (WTTC), the United Nations (UN), indicators of international tourist flows were studied, and the main trends in the development of international tourism at the current stage were identified.

Conclusions. In the process of research, it was established that European integration, the processes of expansion of which are taking place in the countries of the European Union, has a significant influence on the dynamics of the growth of international tourist flows. The current stage of Ukraine's economic development is determined by the implementation of international economic policy aimed at the European integration of Ukraine, including ensuring the development of recreational and tourist activities between countries.

Key words: historical stages of development of international tourism, European integration of Ukraine, European Union (EU), statistics of international tourism, historical and economic aspects of tourism.

Вступ. Міжнародний туризм бере початок у середині XIX ст. у найрозвиненіших країнах світу (Шаповал, 2019). Міжнародний туризм розвивається в тісному взаємозв'язку з іншими сторонами міжнародного життя і реагує на загальне політичне та економічне становище не тільки у світі, але і в окремих країнах. Цим пояснюється нерівномірність розвитку у різні роки.

Мета дослідження полягає у виявленні тенденцій та закономірностей розвитку міжнародного туризму як фактора європейської інтеграції України, аналізі проблем та перспектив розвитку міжнародного туризму. Для досягнення поставленої мети необхідне виконання таких завдань: дослідити історичні етапи розвитку міжнародного туризму у світі та Україні, проаналізувати динаміку розвитку міжнародного туристичного ринку на сучасному етапі розвитку; визначити перспективи розвитку міжнародного туризму в умовах євроінтеграційних процесів в Україні.

Матеріали та методи дослідження. Проведене дослідження засноване на офіційній інформації, що публікується міжнародними організаціями: Всесвітньою туристською організацією (UNWTO), Всесвітньою радою з туризму та подорожей (WTTC), Організацією об'єднаних націй (ООН) (Вовк, 2014). Проведений аналіз точок зору зарубіжних та вітчизняних авторів з питань дослідження міжнародного туристичного ринку дозволив обґрунтувати історичні аспекти розвитку міжнародного туризму як фактора європейської інтеграції України, а також визначити актуальні напрямки розвитку туризму у контексті євроінтеграційних процесів в Україні.

1. Історія розвитку міжнародного туризму як специфічної форми міжнародної торгівлі послугами

Правове регулювання міжнародного туризму на багатосторонній основі здійснюється насамперед у рамках ООН, на яку покладено основне завдання з налагодження міжнародного співробітництва в розв'язанні проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру. Саме в рамках ООН було розроблено та прийнято основні міжнародні конвенції та угоди з питань

правового регулювання міжнародного туризму, які склали основу міжнародного туристичного права (Збірник договорів ООН, 1982). До них відносяться: Загальна декларація прав людини 1948 р., ст. 24 якої закріплює за кожною людиною «право на відпочинок і вільний час, включаючи розумне обмеження робочого часу та періодично оплачувані відпустки»; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., згідно зі ст. 7 і 15 якого держави «зобов'язуються забезпечити кожній людині право на відпочинок, вільний час, розумне обмеження робочого часу і періодично оплачувані відпустки, а також оплату за святкові дні»; Міжнародний пакт щодо економічних, цивільних і політичних прав 1966 р., ст. 1 і 12 якого свідчать: «Для забезпечення свого культурного розвитку всі народи мають право вільно розпоряджатися природними багатствами та ресурсами»; «кожному громадянину належить право на вільне пересування і право залишати будь-яку країну, включаючи власну»; Загальна резолюція Римської конференції ООН з міжнародного туризму та подорожей 1963 р.; Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва у Європі 1975 р.; Манільська декларація по світовому туризму (прийнята Всесвітньою конференцією з туризму) 1980 р.; Документ Акапулько (Мексика) за підсумками обговорення дій щодо поступового досягнення цілей, намічених Манільською декларацією по світовому туризму, 1982 р.; Хартія туризму (Кодекс туриста) 1985 р.; Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав – учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1989 р.; Гаазька декларація з туризму 1989 р.; Декларація Світового туристичного форуму Всесвітньої конференції міністрів з туризму (м. Осака, Японія) 1994 р. та ряд інших міжнародних конвенцій та угод, що регулюють міжнародно-правові аспекти туризму (Жарков, 2014).

До регіональних міжнародних договорів у сфері туризму можна віднести, наприклад, Угоду в галузі туризму країн Співдружності Незалежних Держав (СНД) від 23 грудня 1993 р., основна мета якої – спрощення прикордонних

і митних формальностей, координація співробітництва в рамках міжнародних організацій, включаючи ВТО. На даний період поглиблення безпосереднього партнерства є найперспективнішим у межах членства України у складі ВТО та її керівного органу – Виконавчої Ради, Ради з туризму держав СНД, ОЧЕС, ЦЄІ, участь у діяльності світових та міжнародних структур усіх рівнів: ООН, Рада Європи, ЄС і тому подібне. Співпраця із цими організаціями сприятиме виходу України на міжнародний рівень розвитку туризму. Тому подолання перешкод на шляху співробітництва є важливим кроком для майбутньої туристичної галузі (Жарков, 2014).

Угода про партнерство та співробітництво (УПС) між Україною та Європейським Союзом 1994 р. заклала міцний фундамент для розвитку діалогу сторін з політичних, економічних, культурних питань на початку XXI сторіччя. Угода 1994 р. має базовий характер, вона містить спільні положення про співпрацю між Європейським Союзом та Україною. УПС має рамковий характер, багато її положень потребують подальшого розвитку та конкретизації в рамках спеціальних двосторонніх угод з окремих питань. Деякі статті УПС закріплюють не просто можливість, а навіть необхідність укладання таких угод (наприклад, статті 21–22). Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом (УПС) мислилася його творцями як логічне продовження Угоди між СРСР та Європейськими співтовариствами про торгівлю та комерційне та економічне співробітництво 1989 р., що зазначається у преамбулі та ст. 108 УПС. Після набуття чинності УПС замінила своїми положеннями Угоду 1989 р., що застосовувалася до відносин між Україною та ЄС *mutatis mutandis*. Найважливішим доказом, який пояснює необхідність нової Угоди, є викладене в преамбулі положення про те, що Україна докладає зусиль в економічній сфері, спрямованих на перехід від становища країни з державною торгівлею та плановою економікою до ринкової економіки (Угода про партнерство, 1994).

Угода 1994 року передбачає співробітництво сторін з широкого спектру питань, в основному в галузі економіки, але не тільки. Безперечно, що пріоритет у співпраці між Україною та Європейським Союзом на довгострокову перспективу надається побудові тісних економічних відносин аж до створення зони вільної торгівлі. Однак серед цілей УПС, перерахованих у ст. 1, ми знаходимо забезпечення відповідних рамок для політичного діалогу сторін, заохочення сталого розвитку, зміцнення політичних та економічних свобод, підтримку зусиль України щодо зміцнення її демократії, забезпечення основи для соціального та культурного співробітництва, а також заохочення діяльності, що становить взаємний інтерес.

Отже, Угода про партнерство та співробітництво є документом комплексного характеру, спрямованого на розвиток взаємовідносин Сторін у різних сферах життєдіяльності. УПС закладає загальні принципи співробітництва України та Союзу, такі як: повага до демократичних принципів і прав людини у сенсі Гельсінського акту 1975 р. та Паризької хартії для нової Європи 1990 р. (ст. 2); співпраця з іншими незалежними державами Східної Європи (ст. 3); спільні зусилля Сторін щодо створення зони вільної торгівлі між ними (ст. 4), побудова торгових відносин на основі принципів Генеральної угоди з тарифів і торгівлі з урахуванням майбутнього вступу України до СОТ (ст. 5).

Політичне співробітництво на основі УПС, іменоване в Угоді 1994 р. політичним діалогом, включає встановлення більш активних політичних зв'язків шляхом економічного зближення, сприяння зближенню позицій з міжнародних питань, що є предметом спільної стурбованості при зміцненні тим самим безпеки та стабільності, співпраця з питань щодо дотримання принципів демократії та прав людини (ст. 6). Такий політичний діалог має проводитись регулярно, в одній із форм, перелічених у статтях 7–9 УПС. У Законі України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV було прописано механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Така відповідність має бути досягнута за рахунок адаптації законодавства, а як відомо, адаптація – форма гармонізації.

Відповідно до основних напрямів зовнішньоекономічної інтеграції України співпраця України та Європейського Союзу є одним із пріоритетних напрямів такої інтеграції і становить особливий інтерес, адже Україна намагається реалізувати європейські пріоритети та цінності не тільки в економіці, а й у суспільно-політичному житті. Гармонізація законодавства є необхідним кроком (етапом) на шляху євроінтеграції України. Питання гармонізації двох правових систем – України та Європейського Союзу – надзвичайно актуальне сьогодні, оскільки проблема адаптації полягає вже не лише у створенні нових нормативно-правових актів національного законодавства, що враховують досвід правового регулювання економіки Європейським Союзом, а й у упорядкуванні та гармонізації існуючих. Окремим питанням гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу в науці вже було приділено увагу, проте адміністративно-правовим принципам гармонізації національного законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності із законодавством ЄС не було приділено достатньої уваги. Відповідно

до ст. 52 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейською Спільнотою та державами-членами – Закон України від 10.11.1994 № 237/94-ВР, Україна взяла на себе зобов'язання привести своє чинне законодавство у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інститутів та інші додаткові заходи, необхідні для ефективної правотворчості та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства ЄС є зближення правової системи України з *Acquis communautaire* (*acquis*).

Правову основу міжнародного співробітництва у галузі туризму складають міжнародні договори України, укладені відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України». Держава сприяє розширенню та зміцненню міжнародного співробітництва в галузі туризму на принципах та нормах, розроблених Всесвітньою туристичною

організацією (UNWTO). Органом державної влади, який забезпечує представництво та реалізацію інтересів України у галузі туризму у відносинах з іншими країнами та з міжнародними туристичними організаціями, є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, який у встановленому порядку бере участь в укладанні міжнародних договорів з питань туризму.

Значення туризму у світі постійно зростає, що пов'язано зі зростанням впливу туризму на економіку окремої країни. В економіці окремої країни міжнародний туризм виконує низку важливих функцій: а) Міжнародний туризм – джерело валютних надходжень для держави та засіб для забезпечення зайнятості. Згідно з розрахунками український номінальний ВВП зростав найшвидшими темпами в Східній Європі – з \$90,6 млрд. у 2015 р. до \$131 млрд. у 2018 р. р. становила \$180/міс.) (табл. 1).

Таблиця 1

Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2021 роки. (млн. грн.)

Роки	Валовий внутрішній продукт України (млн. грн.)				Номінальний ВВП України в розрахунку на душу населення				
	Номінальний ВВП (у фактичних цінах))	Реальний ВВП (у цінах 2012 року)	Різниця (реальний – номінальний)		грн.	%	долл. США	%	Населення (тис.)
2012	1408889	1304064	-104825	-7.4%	30912,5	7.3%	3856,8	8.0%	45577
2013	1454931	1410609	-44322	-3.0%	31988,7	3.5%	4030,3	4.5%	45483
2014	1566728	1365123	-201605	-12.9%	35834,0	12.0%	3014,6	-25.2%	43722
2015	1979458	1430290	-549168	-27.7%	46210,2	29.0%	2115,4	-29.8%	42836
2016	2383182	2034430	-348752	-14.6%	55853,5	20.9%	2185,9	3.3%	42668
2017	2982920	2445587	-537333	-18.0%	70224,3	25.7%	2640,3	20.8%	42477
2018	3558706	3083409	-475297	-13.4%	84192,0	19.9%	3095,2	17.2%	42269
2019	3974564	3675728	-298836	-7.5%	94589,8	12.4%	3659,8	18.2%	42019
2020	4194102	3818456	-375646	-9.0%	100432,5	6.2%	3725,6	1.8%	41760
2021	5459574	4363582	-1095992	-20.1%	131907,2	31.3%	4834,3	29.8%	41389

*Джерело: [Міністерство фінансів, 2012–2021]

Таблиця 2

Найбільш відвідувані міста світу у 2022 році (ТОП-10), млн. іноземних туристів

Ранг	Місто	Держава	Кількість іноземних туристів, млн. осіб
1	Гонконг	Китай	26,6
2	Бангкок	Таїланд	21,2
3	Лондон	Великобританія	19,2
4	Сінгапур	Сінгапур	16,6
5	Макао	Китай	15,4
6	Дубай	ОАЕ	14,9
7	Париж	Франція	14,4
8	Нью-Йорк	США	12,7
9	Шеньчжень	Китай	12,6
10	Куала-Лумпур	Малайзія	12,3

*Джерело: [Mastercard Global Destination Cities Index, 2021]

Лише у 2017 р., як бачимо, намітилося деяке економічне зростання, але за показником ВВП на душу населення Україна перемістилася на останнє місце в Європі.

Розвиток міжнародного туризму призводить до розвитку економічної інфраструктури країни та мирних процесів. Таким чином, міжнародний туризм слід розглядати, узгоджуючи економічні відносини окремих країн. Спираючись на аналітичні дослідження та останні звіти компаній зі світовим ім'ям, включаючи Mastercard та Euromonitor International, встановлено рейтинг найбільш відвідуваних міст у світі у 2022 році (табл. 2) (Mastercard Global Destination Cities Index, 2021; European Cities Marketing Benchmarking Report, 2021).

Найвідвідуваніше місто у світі у 2022 році – це Гонконг. Блискучий мегаполіс, розташований у південно-східній частині Китаю, більш ніж на 5 млн. щорічних відвідувачів випереджає найближчого попередника – Бангкок, який ще зовсім недавно міцно утримував перше місце. За прогнозами експертів, один із найбільших світових фінансових центрів через кілька років відвідуватимуть не менше 31 млн. осіб, а до 2025 року цифра наблизиться до 44 млн. Лондон – це найбільш відвідуване місто світу серед європейських держав. Незабаром британська столиця очікує понад 20 млн. гостей, а до 2025 року кількість відвідувачів має перевищити 25 млн.

2. Історичний шлях європейської інтеграції України в міжнародний туристичний простір

Найкращі досягнення організаційної та туристичної діяльності в Україні закладалися ще на початку 20-х років. ст. У березні 1918 року, як підрозділ Міністерства народної освіти України, було створено екскурсійний відділ, яким керувала член Центральної Ради С. Русова. У 20-ті роки екскурсійну роботу вели такі структури: екскурсійно-виставково-музейний відділ Наркому УРСР (1919–1928 рр.), Українське змішане пайове товариство (1928–1929 рр.), Товариство пролетарського туризму (1926–1930 рр.) (Долженко, 1998).

Українські туристичні установи були упорядковані Всесоюзному добровільному товариству пролетарського туризму та екскурсій та акціонерному товариству «Інтурист». Створене у квітні 1929 р. (керівник А. Сванідзе), за 10 років своєї діяльності воно прийняло в СРСР 1 млн. іноземних туристів. Тільки 1938 р. з його балансі перебувало: 27 готелів, 26 ресторанів, 334 автомобіля з оборотом коштів у 98 млн. карб. (Долженко, 1998). З 50-х років ВАТ «Інтурист» мало понад 100 відділень та агенцій по всьому СРСР, у тому числі 7 в Україні. У 1964–1965 рр. у Києві було збудовано туристичні заклади, які є найкращими і сьогодні: готель «Дніпро» (на сучасній Європейській площі) та мотель-кемпінг «Пролісок» (на житомирській трасі); у 2001 році першим

у державі статус 5-зіркового отримав відреставрований готель «Україна» (збудований у 1908 році).

Високий рівень розвитку туризму в Україні є необхідною складовою частиною формування сучасної національної економіки. За роки незалежності в Україні також досягнуто певних результатів у міжнародному туризмі. Так, у 1997 році у місті Стамбул на II Генеральній Асамблеї ВТО Україну було прийнято до дійсних членів цієї міжнародної міжурядової організації. 20 жовтня 1997 року на 12-й сесії Генеральної асамблеї (ГА) ВТО, що відбулася у місті Стамбулі (Туреччина), Україна стала дійсним членом цієї організації на підставі Доручення Кабінету Міністрів України (КМУ) від 16.10.1997 № 20593/45; доручення КМУ від 15.06.1999 № 11575/45 і доручення КМУ від 04.10.1999 (Вовк, 2018).

Вже у вересні 1999 р. на тринадцятій сесії Генеральної Асамблеї ЮНВТО (Сантьяго, Чилі) нашу країну було обрано до Виконавчої Ради ЮНВТО. 3 травня 2000 р. надзвичайний і повноважний посол України в Королівстві Іспанія та Князівстві Андорра здійснює відповідні функції постійного представника України при Всесвітній туристичній організації.

На цій же сесії Генеральної Асамблеї ЮНВТО вчено-науково-виробничий комплекс «Туризм, готельне господарство, економіка та право» (м. Київ) вступив до Ділової Ради (ДР) ЮНВТО. Членом ДР також є готель «Дніпро» (КМУ).

6 квітня 2017 р. Європейський парламент (ЄП) проголосував за це. 17 травня 2017 р. відбулася церемонія підписання відповідного акту, а 11 червня 2017 р. новий порядок набув чинності. Громадяни України з того часу здійснили 42,6 млн. поїздок до країн ЄС. Найпопулярнішим напрямом була Польща, яка дозволила і тимчасове працевлаштування (КМУ, 2011). Процес зближення України та ЄС прискорився, зв'язки зміцнилися. І в економічній, і в політичній, і в правовій сферах відбулися зміни, які, на наш погляд, вже зробили процес незворотнім. Він ще більше наблизився до переходу у процес набуття членства.

Глобальність процесів у розвитку сучасного туризму формує нові умови для діалогу різних культур і національних традицій у системі світових взаємин. Діалог культур, у свою чергу, ставить проблему пошуку загальнолюдських цінностей для плідної позитивної співпраці та взаєморозуміння. Орієнтація на загальнолюдські цінності – природна відповідь сучасного туризму на виклик часу. За даними Національної туристичної організації України, кількість в'їздів міжнародних туристів до України у 2020 р. склала 3,3 млн. осіб, а виїзд громадян України дорівнює 11,2 млн. осіб, що у різниці становить 7,8 млн. осіб усіх міжнародних туристичних подорожей. (табл. 3) (USAID, 2020). З 2007 року в Україні засновано Асоціацію

ділового туризму (ВТА Ukraine), яка об'єднує професіоналів цієї сфери для покращення якості послуг. Асоціація працює над проектами, які надають бізнесу нові можливості та дозволяють взаємодіяти потенційним партнерам із різних країн (Словенко, 2019).

Регіональний розподіл міжнародних потоків з діловими цілями загалом збігається з регіональною структурою міжнародних туристичних потоків. Це відбивається у домінуванні трьох регіонів:

Європейського (переважно Західна Європа), Американського (переважно Північна Америка) та Азійсько-тихоокеанського. Міжнародні туристичні потоки з діловими цілями мають низку особливостей: 1. Переважна більшість ділового туризму внутрішньорегіонального (між країнами Європи, між США, Канадою та Мексикою, а також між країнами АТР) над міжрегіональним та міжконтинентальним. 2. Головні туристичні потоки з діловими цілями зароджуються у найрозвиненіших

Таблиця 3

В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну і виїзд громадян України за кордон за даними Державної прикордонної служби і Національної туристичної організації України (осіб)

Рік	В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну	Виїзд громадян України за кордон	Сальдо
2009	20798342	15333949	5464393
2010	21203327	17180034	4023293
2011	21415296	19773143	1642153
2012	23012823	21432836	1579987
2013	24671227	23761287	909940
2014	12711507	22437671	-9726164
2015	12428286	23141646	-10713360
2016	13333096	24668233	-11335137
2017	14229642	26437413	-12207771
2018	14342290	27976681	-13634391
2019	13709562	29345897	-15636335
2020	3382097	11251406	-7869309

*Джерело: [USAID, 2020]

Таблиця 4

Рейтинг найкращих напрямків у світі для ділових поїздок

Класифікація	Місто призначення	Країна	Бал	Рейтинг
1	Нью-Йорк	Сполучені Штати	69,27	AAA
2	Париж	Франція	66,19	AAA
3	Лондон	Сполучене Королівство	65,47	AAA
4	Токіо	Японія	65,06	AAA
5	Сінгапур	Сінгапур	64,54	AA+
6	Рим	Італія	64,29	AA+
7	Гаваї	Сполучені Штати	63,87	AA+
8	Гонконг	Гонконг	63,78	AA+
9	Пхукет	Таїланд	62,94	AA+
10	Вашингтон	Сполучені Штати	62,26	AA+
11	Амстердам	Нідерланди	61,36	AA
12	Пекін	Китай	61,35	AA
13	Лас Вегас	Сполучені Штати	61,33	AA
14	Дубай	Об'єднані Арабські Емірати	61,07	AA
15	Бангкок	Таїланд	60,21	AA
16	Гоа	Індія	60,19	AA
17	Балі	Індонезія	60,14	AA
18	Лос-Анджелес	Сполучені Штати	59,91	AA-
19	Сеул	Південна Корея	59,88	AA-
20	Афіни	Греція	59,58	AA-

*Джерело: [Миллер, 2020]

країнах світу. 3. Відбуваються інтенсивні обміни діловими туристами між суміжними країнами (WTTC, 2020).

Міжнародний туризм із діловими цілями, як і зовнішня торгівля у світовому господарстві, відображає такий поділ праці, при якому у експорті головну роль грають високорозвинені країни світу. Міжнародний діловий туризм є важливим джерелом валютних надходжень і навіть у високорозвинених країнах істотно впливають на стан платіжних балансів. У низці таких країн надходження міжнародного туризму, зокрема міжнародного обміну діловими туристичними послугами, становлять значну частину доходів від експорту товарів та послуг. Згідно з рейтингом журналу CEOWORLD за 2020 рік Нью-Йорк був названий найкращим у світі місцем для ділових зустрічей. Париж посів 2-е місце у списку, за ним слідує Лондон (3-є місце), Токіо (№ 4) та Сінгапур (№ 5) (табл. 4).

Журнал помістив Рим на шосте місце у списку, випередивши Гаваї та Гонконг. Пхукет у Таїланді та Вашингтон, округ Колумбія, завершують список із дев'ятьма та десятьма місцями відповідно. Амстердам у Нідерландах посів 11-е місце, за ним йдуть Пекін (12-е місце) та Лас-Вегас (13-е місце). Тим часом Дубай посів 14-е місце у рейтингу найкращих напрямків світу для ділових мандрівників 2020 року, складеному журналом CEOWORLD. Бангкок зайняв п'ятнадцяте місце, за ним йдуть Гоа (шістнадцяте), Балі (сімнадцяте), Лос-Анджелес (вісімнадцяте) і Сеул у Південній Кореї, який посів дев'ятнадцяте місце. Зі 125 найкращих напрямів у світі для ділових мандрівників столиця Греції Афіни посіла 20-е місце.

У 2021 році Китай був провідним світовим ринком ділових поїздок, і його загальні витрати на поїздки становили майже 295 мільярдів доларів США. З трохи більш ніж половиною цієї цифри Сполучені Штати посіли друге місце у списку. У тому році світова індустрія ділових поїздок дуже постраждала від пандемії COVID-19 (Лопес, 2021).

Після 1950-х років у світі спостерігався швидкий розвиток ділового туризму, що зумовили такі фактори, як: економічне зростання як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються (в Азії, Африці, Латинській Америці, на Близькому Сході); розширення зони вільної торгівлі; популяризація автомобільного транспорту на тлі масового виробництва автомобілів, розвиток і вдосконалення літаків для пасажирських повітряних перевезень, поява високошвидкісного залізничного транспорту в 1980-ті – 1990-і рр.; феномен глобалізації та поява ТНК, зростаюча потреба запускати продукцію на інших ринках; поява нових галузей економіки, таких як ІТ, що потребують глобального маркетингу та підтримки

користувачів-клієнтів; збільшення кількості професійних, галузевих об'єднань та співтовариств; необхідність додаткового навчання співробітників у зв'язку з постійним розвитком технологій, підвищення попиту на тренінги та освітні курси та семінари; розвиток виставкового бізнесу; поява нових послуг, таких як переліт бізнес-класом; становлення інсентив-туризму на хвилі популярності теорій з галузі управління персоналом про необхідність стимулювати та заохочувати працівників, появу спеціалізованих MICE-агентств та інсентив-програм; зростання міжнародного співробітництва у сфері освіти, інтенсивний обмін студентами та викладачами, збільшення кількості зустрічей та візитів на всіх рівнях.

Майже всі компанії спрямовані на організацію ділових поїздок за кордон. У створенні інфраструктури в'їзного бізнес-туризму в нашій країні в останні роки робляться певні кроки – будуються численні бізнес-готелі та бізнес-центри, створюються конгресні бюро та виставкові організації, розширюється календар конгресів, форумів та інших ділових заходів. Ця тенденція легко зрозуміла – за останні роки бізнес-туризм перетворюється на одну з найбільш високоприбуткових галузей світової туріндустрії.

Спеціальне дослідження, проведене економістами Оксфордського університету від імені WTTC, показало, що: зростання ділових поїздок з 2000 р. сприяло створенню понад 40 мільйонів робочих місць, що становить 20% зростання глобальної зайнятості; якщо ділові поїздки будуть скорочені на 25% протягом двох років поспіль, то світовий ВВП буде на 5% нижчим, внаслідок чого стане на 30 мільйонів менше робочих місць, середня втрата становитиме 1% світової зайнятості; ділові поїздки покращують корпоративну продуктивність, отримуючи віддачу від інвестицій 10:1; діловий туризм є невід'ємною частиною міжнародної торгівлі і, за оцінками, одна третина світової торгівлі за останні десятиліття була обумовлена міжнародними діловими поїздками (Swarbrooke, 2001).

2020 рік привніс кардинальні зміни в сектор корпоративного туризму. Перед лицем глобальної пандемії практично кожен учасник галузі, включаючи постачальників, ділових туристів, бізнес-тревел-платформи та тревел-менеджерів, був змушений провести переоцінку старих звичних сценаріїв. Безперечно, базою для ділового туризму є авіаперевезення. Сектору авіаперевезень пандемія торкнулася більше інших галузей економіки (крім, можливо, туристичного сектора), що стало серйозним викликом для учасників сектору ділового туризму. Так, відповідно до даних, наведених у звіті Phocuswright – Global Air Trends, опублікованому у лютому 2021 року, за період лютий 2020 року – січень 2021 року порівняно

з періодом лютий 2019 року – січень 2020 року кількість перевізних місць впало на 66%, у Північній та Південній Америці – на 47%, у країнах Азіатсько-тихоокеанського регіону та Близькому Сході – на 32%. Відповідно до прогнозу IATA (Міжнародної Асоціації Повітряного Транспорту), опублікованому в листопаді 2020 року, збитки світової авіаційної галузі за 2020 рік – понад \$118 млрд., за 2021 рік становитимуть не менше як \$38 млрд., а відновлення галузі не доводиться очікувати раніше 2023 року (IATA, 2021).

Першочерговими завданнями України є активна робота з імплементації Директиви ЄС від 13.06.1990 № 90/314/ЄЕС про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне; внесення змін до Закону України «Про туризм» (1995); розробка технічного регламенту «Про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексних турне» відповідно до Директиви Ради ЄС від 13.06.1990 № 90/314/ЄЕС; розробка національних стандартів до технічного регламенту «Про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексних турне»; встановлення постійного діалогу з метою спільного представлення

туристичних можливостей України, організація та проведення тренінгів, відповідних конференцій, засідань за круглим столом, семінарів із залучення експертів ЄС у держави-члени ЄС.

Висновки. Проведений аналіз динаміки розвитку міжнародного туристичного ринку продемонстрував його зв'язок із сучасними тенденціями, оскільки туристична галузь є невід'ємною частиною світової економіки. Ефективне державне регулювання сфери туризму в Україні є передумовою раціонального використання туристичного потенціалу держави, підвищення конкурентоспроможності туристичних послуг на європейському та світовому ринку. В умовах активних євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, та у зв'язку з необхідністю впровадження в життя Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом необхідною є тісна співпраця між Україною та Європейською спільнотою щодо впровадження в законодавство України окремих положень актів законодавства ЄС, директив, регламентів, рішень Ради ЄС. Крім того, необхідною є інформаційна, технічна, освітня підтримка Європейського Союзу, пов'язана з розширенням можливостей туристичного ринку в Україні на високому європейському рівні.

Література:

1. Вовк С.В. Всесвітня туристична організація як глобальний форум у сфері туристичної політики. *Екон. аналіз: зб. наук. праць*. 2014. № 2. Т. 18. С. 81–86.
2. Міжнародна конвенція з договору на подорож. *Збірник договорів ООН*. 1982. Т. 1275.
3. Жарков Г. Правове забезпечення міжнародного туризму. Київ, 2014. 368 с.
4. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейською Спільнотою та їх державами-членами від 14.06.1994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 05.08.2022).
5. Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 05.08.2022).
6. Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2021 роки. (млн. грн.). URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/> (дата звернення: 05.08.2022).
7. Mastercard Global Destination Cities Index 2021. URL: <https://newsroom.mastercard.com/digital-press-kits/mastercard-global-destination-cities-index> (дата звернення: 05.08.2022).
8. Долженко Г.П. История туризма в дореволюционной Украине и СССР. Киев, 1998. 128 с.
9. USAID. Туристичний барометр України 2020. URL: https://www.ntoukraine.org/nsts_analytics_.html (дата звернення: 06.08.2022).
10. Сливенко В.А., Подорожко Т.О., Шишкіна В.Б. Аналіз сучасного стану та пріоритетів розвитку ділового туризму в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2019. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> <http://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.43>
11. WTTC (Всесвітня рада з подорожей та туризму). URL: <https://www.wttc.org/> (дата звернення: 05.08.2022).
12. Райан Миллер. Лучшие направления мира для деловых путешественников, 2020 г. Деловая поездка. 15 ноября 2020 г. Журнал CEOWORLD. URL: <http://ceoworld.biz> (дата звернення: 05.08.2022).
13. Лопес Ана М. Страны с самыми высокими расходами на деловые поездки в 2021 г. Information Design for your projects. URL: <http://www.statista.com/> (дата звернення: 05.08.2022).
14. John Swarbrooke, Susan Horner. Business Travel and Tourism. Butterworth-Heinemann, Oxford, 2001. pp. 3–4.
15. Международная Ассоциация воздушного транспорта (IATA). URL: <https://www.iata.org/> (дата звернення: 06.08.2022).
16. Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-95-%D0%92%D1%80> (дата звернення: 06.08.2022).

References:

1. Vovk, S. V. (2014) Vsesvitnia turystychna orhanizatsiia iak hlobal'nyj forum u sferi turystychnoi polityky. *Ekonom. analiz: zb. nauk. prats'* [The World Tourism Ekon. analiz: zb. nauk. prats']
2. Mizhnarodna konventsiiia z dohovoru na podorozh. Zbirnyk dohovoriv OON [International convention on the travel contract.]. 1982. T. 1275. [in English]
3. Zharkov, H. N. (2004). Pravove zabezpechennia mizhnarodnoho turyzm [Legal support of international tourism]. Kyiv, 2004. 368 s. [in Ukrainian]
4. Ugoda pro partnerstvo ta spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu ta Yevropejs'koiu Spil'notoiu ta ikh derzhavamy-chlenamy vid 14 chervnia 1994 r. [Agreement on partnership and cooperation between Ukraine and the European Community and their member states of June 14, 1994]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/> [in Ukrainian] (accessed 11 August 2022)
5. Zakon Ukrainy «Pro zahal'nodержavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropejs'koho Soiuzu» vid 18 bereznia 2004 r. № 1629-IV. [Law of Ukraine "On the nationwide program of adaptation of the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union" dated March 18.]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> [in Ukrainian]
6. Valovyj vnutrishnij produkt Ukrainy z 2012 po 2021 roky. (mln. hrn.) [Gross domestic product of Ukraine from 2012 to 2021. (million hryvnias)]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>
7. Mastercard Global Destination Cities Index 2021. Available at: <https://newsroom.mastercard.com/digital-press-kits/mastercard-global-destination>
8. Dolzhenko, H.P. (1998). Ystoryia turyzma v dorevoliutsyonnoj Ukrainy y SSSR [History of tourism in pre-revolutionary Ukraine and the USSR]. Kyev. 128s. [in Ukrainian]
9. USAID. Turystychnyj barometr Ukrainy 2020 [USAID. Tourism barometer of Ukraine 2020]. Available at: https://www.ntoukraine.org/nsts_analitics_.html
10. Slyvenko, V.A., Podorozhko, T.O., Shyshkina, V.B. (2019). Analiz suchasnoho stanu ta priorytetiv rozvytku dilovoho turyzmu v Ukraini. Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektyvna ekonomika». № 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> <http://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.43> [in Ukrainian]
11. WTTC (Vsesvitnia rada z podorozhej ta turyzmu). Available at: <https://www.wttc.org/> [in English]
12. Rajan, Myller (2020). Luchshye napravleniia myra dlia delovykh puteshestvennykh, Delovaia poezdka. 15 noiabria 2020 h. Zhurnal CEOWORLD. Available at: <http://ceoworld.biz> [in English]
13. Lopes, Ana M. (2021). Strany s samymy vysokymy raskhodamy na delovye poezdki v 2021 h. Information Design for your projects. Available at: <http://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment/2501/> [in English]
14. John, Swarbrooke, Susan Horner. (2001). Business Travel and Tourism. Butterworth-Heinemann, Oxford. pp. 3-4. [in English]
15. Mezhdunarodnaia Assotsiatsiia vozdushnoho transporta (IATA). Available at: <https://www.iata.org/> [in English]
16. Zakon Ukrainy «Pro turyzm» vid 15 veresnia 1995 roku № 324/95-VR [Law of Ukraine "On Tourism" dated September 15, 1995 No. 324/95-VR]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 08.09.2022
The article was received 08 September 2022

Наукове видання

ПІВДЕННИЙ АРХІВ SOUTH ARCHIVE

(історичні науки)
(Historical Sciences)

Випуск — XXXIX
Issue

присвячений євроінтеграційній тематиці

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 5,1. Замов. № 1122/461. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.